Y. SUBRAMANYARAJU

ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು

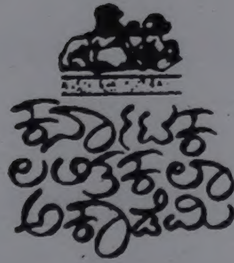
ಎಸ್.ಎನ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್

ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ
KARNATAKA LALITHAKALA ACADEMY

ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು
Y. SUBRAMANYARAJU

ಎಸ್.ಎನ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್

ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ
ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ.ಸಿ.ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು -560 002
(ದೂರವಾಣಿ ಸಂಖ್ಯೆ: 080-22480297)

Y. SUBRAMANYARAJU: A biography by S.N.Chandrashekhar
Published by V.N. Mallikarjuna Swamy, Registrar, Karnataka Lalithakala Academy, Kannada Bhavana, J.C.Road, Bengaluru-560 002
Ph: 080-22480297

First Impression	:	1987
Second Impression	:	1992
Thied Edition	:	2007
Pages	:	viii + 40 + 20
Copies	:	1000
Price	:	Rs. 50.00
ಹಕ್ಕುಗಳು	:	ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದೆ
ಮುದ್ರಣ	:	೨೦೦೭
ಪುಟಗಳು	:	೮ + ೪೦ + ೨೦
ಪ್ರತಿಗಳು	:	೧೦೦೦
ಬೆಲೆ	:	ರೂ. ೫೦.೦೦

ಪ್ರಕಾಶಕರು :
ವಿ.ಎನ್. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ
ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ
ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ.ಸಿ.ರಸ್ತೆ
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦ ೦೦೨

ಮುದ್ರಕರು :
ರಶ್ಮಿ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್
ನಂ. 12ಬಿ, ಮೊದಲನೇ ಕ್ರಾಸ್
ಕಲಾಸಿಪಾಳ್ಯ, ಹೊಸ ಬಡಾವಣೆ
ಬೆಂಗಳೂರು-560 002
9901916581

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯು ಕಳೆದ ನಲವತ್ತುಮೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಲಲಿತ ಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾಸಕ್ತರ ಹಾಗೂ ಕಲಾವಿದರ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಗಳಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಿತ್ರಕಲಾಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಅನೇಕ ಹಿರಿಯ ಕಲಾವಿದರ ಸಾಧನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ನೀಡುವ ಕಲಾವಿದರ ಮಾಲೆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಅಕಾಡೆಮಿಯು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಕಲಾವಿದರ ಮಾಲೆಯು ಆಯಾ ಕಲಾವಿದರ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೂ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕಲಾವಿದರ ಪರಿಚಯದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೇ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಗೂ ಅನುವಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಕಲಾವಿದರನ್ನೂ ಅವರ ಸಾಧನೆಯನ್ನೂ ಹೊರ ರಾಜ್ಯದ ಓದುಗರಿಗೆ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಕಟಿತ 'ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯ' ಪುಸ್ತಕವು ಅವರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಲೇಖಕರೂ ಸ್ವತಃ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಲಾವಿದ ಜೀವನ, ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಅರಿತವರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಲಾವಿದರ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಚಯದ ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಓದುಗರ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಮೊದಲು ಕಿರು ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಲಾವಿದರ ಪರಿಚಯದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಈಗ ದೊಡ್ಡ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಓದುಗರ ಕೈಗಿತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಎಂದಿನಂತೆ ಕಲಾಸ್ತಕರು, ಕಲಾವಿದರು, ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರೇಮಿಗಳು ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಆಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿದ **ರಶ್ಮಿ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್** ಅವರಿಗೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್ **ಶ್ರೀ ವಿ.ಎನ್. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ** ಅವರಿಗೂ ಅಕಾಡೆಮಿಯು ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು **ವಿ.ಟಿ. ಕಾಳೆ**

ಮೊದಲ ಮಾತು (ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ)

ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಹಿರಿಯ ಕಲಾವಿದರು ಮತ್ತು ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಒಂದು. ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಹೆಸರಾಂತ ಕಲಾವಿದರು, ಅವರ ಕಲೆಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ದಾರಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಚರಿತ್ರೆಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಉಂಟುಮಾಡಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಲು ಸಾಕು.

ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹನ್ನೊಂದು ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳು ಹೊರಬಂದಿವೆ. ಈಗ, ಅಂದರೆ 1986-87 ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ನಾಲ್ಕು ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳು ಹೊರಬಂದಿವೆ. ಇನ್ನೂ ಒಂದೆರಡು ತಯಾರಾಗುತ್ತಲೂ ಇವೆ. ಈಗ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಪುಸ್ತಕ ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಹಿರಿಯರಾದ ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು.

ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲು ಆರಿಸಿರುವ ಬರಹಗಾರರು ಕಲೆಯ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಆಯಾ ಕಲಾವಿದರ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿತವರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಆರಿಸಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳೂ, ಆಯಾ ಕಲಾವಿದರ, ಅವರ ಕಲಾ ವಿಲಾಸದ ಪ್ರತೀಕ. ಅವು ಆಯಾ ಕಲಾವಿದರ, ಅವರ ಕಾಲದ ಕಲಾ ಸಂಪತ್ತಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧಕವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಈ ಮಾಲೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕತ್ವ ವಹಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಎನ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಮತ್ತು ಅವರ ಪ್ರಕಟಣಾ ಸಮಿತಿಯ ಸರ್ವಶ್ರೀ ಎಂ.ಎಸ್. ನಂಜುಂಡರಾವ್, ಪಿ.ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ನಾಗಲಿಂಗಾಚಾರ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿ, ಜಿ.ವೈ. ಹುಬ್ಳೀಕರ್ ಇವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಾದ ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಅವರಿಗೂ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪರವಾಗಿ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು.

ಕಲಾವಿದರು, ಕಲಾರಸಿಕರು ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಈ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವರೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

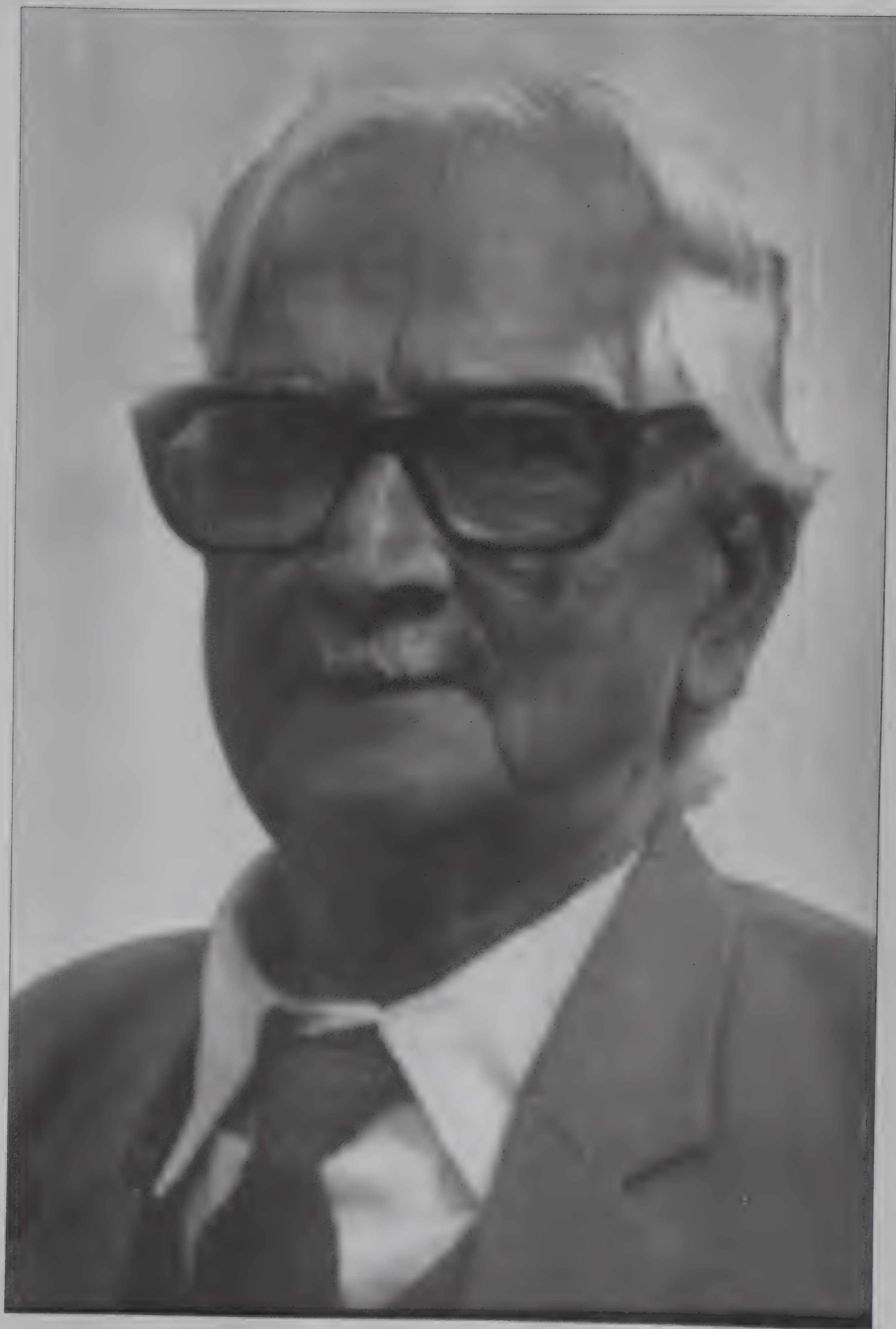
ಸೋಮಶೇಖರ ಎಂ. ಸಾಲಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಎಸ್.ಎನ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ನಾಟಕ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ಲಲಿತಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಎಸ್.ಎನ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಹಿರಿಯ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ ಮತ್ತು ನುರಿತ ಬರಹಗಾರರು. ಮೈಸಿಂಡಿಯಾ, ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಡೆಕ್ಕನ್ ಹೆರಾಲ್ಡ್ ಮತ್ತು ಈಗ ಇಂಡಿಯನ್ ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ರೆಸ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಮಹತ್ವದ ವಿಮರ್ಶೆಗಳು ಈಗ್ಗೆ ಸುಮಾರು ನಲವತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಆ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರಲ್ಲದೇ, ಅದರಿಂದ ಆಯಾ ಕಲಾವಿದರ, ಕ್ಷೇತ್ರದ ವೈಚಾರಿಕತೆಗೂ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ನಮ್ಮ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಮುಖ ಪತ್ರವಾದ "ಕಲಾವಾರ್ತೆ"ಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳ ಮುಖ್ಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಇವರು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಕಾಣಿಕೆ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ. ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡಿದೆಯಲ್ಲದೇ, ಅದರ "ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲಾವಿದರು" ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹಲವಾರು ಪುಷ್ಪಗಳು ಅರಳಿವೆ. ಅವು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ.

ಹಿರಿಯ ಕಲಾವಿದ ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಶ್ರೀಯುತರೇ ರಚಿಸಿ, ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಅಣಿ ಮಾಡಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಹೀಗೆ ಇವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮೊದಲನೆಯದು.

ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು

ಅದು ಒಂದು ಕಾಲ. ಆಗ ಧ್ಯೇಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ ಇತ್ತು. ಅದು ಬಹಳ ಹಿಂದಿನದೇನಲ್ಲ, ತೀರ ಇತ್ತೀಚಿನದೂ ಅಲ್ಲ, ಒಂದು ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಈಗ್ಗೆ ನೂರು ವರುಷಗಳ ಒಳಗಿನ ಮಾತು.

ಆಗ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಅವರುಗಳಲ್ಲನೇಕರು ಕಲಾ ಪೋಷಕರು. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪರಂಪರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ. ಅವರಲ್ಲನೇಕರು ಕವಿಗಳನ್ನೂ, ಕಲಾವಿದರನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಆದರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಪದವಿ ಇತ್ತು ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಹೆಸರಾನ್ವಿತರಾದ ಹಲವು ಕಲಾವಿದರು ಇಂತಹ ಪೋಷಣೆಯಿಂದ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ನಾಡಿನ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕಲಾ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದರು. ಕಲೆಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಉನ್ನತಿಗೆ, ಆಯಾ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಾರಣರಾದರು. ಇಂತಹ ಮಹನೀಯರನ್ನು ನಮ್ಮ ನಾಡು ಈಗಲೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಆಯಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಂಥವರುಗಳಿಂದಾದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಲಿದೆ. ಹೊಗಳುತ್ತಲಿದೆ. ಅಂತಹ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತರನ್ನು ಜನ, ದೇಶ ಮರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವಿತ್ತು. ಅದು ಯಾವುದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಇದು ರಾಜರಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಲಾವಿದರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಮಂಜಸ. ಎಂತಲೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿಟ್ಟಿದ್ದ ಜನತೆ ಇವರುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಮಹನೀಯರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ ಸಂಪತ್ತು ಇಂದಿಗೂ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ.

ಇಂದಿನ, ಎಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ಇಂತಹ ಮಹನೀಯರು ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರುಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗಲು ಹಲವು ಗಂಟೆಗಳೇ ಬೇಕಾಗಬಹುದು. ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪ, ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ವೀಣೆ ಶೇಷಣ್ಣ, ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರಂ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ, ಪಿಟೀಲಿನಲ್ಲಿ ಚೌಡಯ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರು, ಮುತ್ತಯ್ಯ ಭಾಗವತರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಂತೂ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿ.

ಇವರುಗಳಲ್ಲದೇ ಅದೇ ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದ ಹಲವು ಕಲಾವಿದರು ಇಂದಿಗೂ ನಮ್ಮ ಮಧ್ಯೆ ಉಳಿದಿರುವುದು ನಾಡಿನ ಮತ್ತು ನಮ್ಮಗಳ ಸೌಭಾಗ್ಯ. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವ ವೈ. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹಿರಿಯರು ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಭಾವಂತರು. ಕಳೆದುಹೋದ ಆ ತಲೆಮಾರಿನ ಸಾಧನೆ. ಅವರು ನಮಗೆ ಉಳಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿರುವ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಮಾದರಿಯಾದ ಅಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರತೀಕ ರಾಜುರವರು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಗುಣ ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಎಂಬತ್ತರ ಹರೆಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಸುತ್ತಿರುವ ಚಿರಯೌವ್ವನದ ಲವಲವಿಕೆ. ಈ ಲವಲವಿಕೆ ಈ ಎಡೆಬಿಡದ ಚಟುವಟಿಕೆಯೇ ಅವರ ಜೀವನದ ಹಿರಿಮೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಇದು ಅವರ ಜೀವನ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಖಚಿತವೋ, ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ತೇಜನಕಾರಿ ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಕಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ.

ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ, ಒಂದು ಆದೇಶದಂತೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುನಲ್‌ವೇಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಿರುಪ್ಪಾಡೈ ಮರಡೂರಿನ ದೇವಾಲಯ ಒಂದರ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಕಲು ಮಾಡಿರುವ ವೈಖರಿಯಿಂದ ಅವರ ಲವಲವಿಕೆಯ ಅಂಶ ಒಂದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಚೋಳರ ಕಾಲದ ಆ ದೇವಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ರಾಜು ನಕಲು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ನಕಲುಗಳ ಮಾದರಿ ಆ ಆದೇಶವಿತ್ತವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದಲ್ಲಿ, ಇನ್ನುಳಿದ ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳ ಸಾಲನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಉತ್ಸುಕತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶೈಲಿ, ಅಲ್ಲಿನ ವರ್ಣಗಳ ವೈಖರಿ ಮತ್ತು ರೇಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಖಚಿತತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದವರಾರಿಗೂ ಈ ಮಾದರಿಗಳು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹವು. ಅಬ್ಬ, ಎಷ್ಟು ಸತ್ವಪೂರ್ಣ ಆ ಚಿತ್ರಣ! ಎಂತಲೇ ಕಾರ್ಲ ಖಂಡೇಲವಾಲರವರಂಥ ನುರಿತ ಕಲಾಚರಿತ್ರೆಯ ಪರಿಣಿತರೂ ಆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಇವರಿಗೆ ವಹಿಸಿದ್ದು ಎಂತಹ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಎಂತಹ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ!

ಆ ಕೃತಿಗಳು ಮುಂದೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡು, ಖಂಡೇಲವಾಲರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದವು. ರಾಜು ಕೃತಕೃತ್ಯರಾದರು.

ಇದರ ನಂತರ, ಎಂದರೆ 1986ರ ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಕ್ ಶೃಂಗಸಭೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕಲಾಶಿಬಿರ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿತ್ತಷ್ಟೇ! ನಗರದ ಕರ್ನಾಟಕ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಆ 10 ದಿನಗಳ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕಲಾವಿದರು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಆಹ್ವಾನಿತರಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿಯರೆಂದರೆ ಅದು ನಮ್ಮ ರಾಜು, ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ತಮಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವ ಮೈಸೂರಿನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರಸ್ವತಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರು. ಅದರ ಒಪ್ಪು, ಅಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ನಿರೂಪಣೆ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರ! ಆ ಮುತುವರ್ಜಿ, ಆ ನಿಶ್ಚಯ ಜ್ಞಾನ ಎಷ್ಟು ಖಚಿತ.

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ

ಈ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ, ಈ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದಲೇ, ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಆಗ ಸುಬ್ಬನಿಗೆ ಕೇವಲ ಹತ್ತು ವರುಷ ವಯಸ್ಸು. ಮಾತೆಯರ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಮೂನೆ ಒಂದರ ಸಲುವಾಗಿ ಒಂದು ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಜರ ಆಪ್ತ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯವರಾದ ಸರ್ ಚಾರ್ಲೆಸ್ ಟಾಡ್‌ಹಂಟರ್ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಮೂನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಂತೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ತಂದೆ ಎಸ್. ಎಲ್ಲಪ್ಪನವರಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತರು. ಆಗತಾನೆ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ತಂದೆ "ಮಗು ಇದು ಒಂದು ಸುಸಂದರ್ಭ, ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶ್ರೀ ತತ್ವನಿಧಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ, ಅದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೀನೂ ಒಂದು ನಮೂನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸು" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದರಂತೆ ಈ ಕಿರಿಯನೂ ಒಂದು ನಮೂನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ. ಅದು ಈಗಲೂ ರಾಜೂರವರ ಬಳಿ ಇದೆ.

ಆ ನಮೂನೆ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮನ್ನಣೆ ಗಳಿಸಿತಲ್ಲದೇ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಫಲಕ (Shieled)ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲೂ ನೆರವಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಅವರ ಸಂಪರ್ಕ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಮತ್ತು ಜಯಚಾಮರಾಜರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದು ತಮ್ಮ ಮತ್ತು ಅರಮನೆಯ ಅಲ್ಲದೇ ಕಲೆಯ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಅವರ ವಿಶೇಷ ಚಿತ್ರಣಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಈ ಕಲೆಯ ಗೀಳು ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರ ವಂಶದ ಪರಂಪರೆ. ಸೋಮವಂಶ ಆರ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಇವರ ಮನೆತನದ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು ರಾಜು ಎಂಬುದು. ತಲೆಮಾರುಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಗಾರರಾಗಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಿದ ಇವರ ಹಿರಿಯರು ಕೆಲವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿ ತಮ್ಮ ಪಳಗಿದ ಕೈಯನ್ನು ಚಿತ್ರಕಲೆಗೆ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇತರರು ಚಿನ್ನ-ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದರು. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಜರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಚಾಮರಾಜ ವೃತ್ತಿಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿ ಗಳಿಸಿದ ಕೇಶವಯ್ಯ, ಗೋಪಾಲಯ್ಯ, ಕೊಂಡಯ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಕಲಾವಿದ ಕೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪರವರುಗಳೂ ಇದೇ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೇ!

ಈ ಹೆಸರಾಂತ ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲ ವಿಜಯನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರ ವಂಶಜರು. ಇವರಂತೆ ನಗುವಿನಹಳ್ಳಿ ನಾರಣಪ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರಾಂತ ಅರಮನೆಯ ಚಿತ್ರಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಬಂದವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಾಜುರವರ ಹಿಂದಿನವರು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ

ತುರುವೇಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಇವರುಗಳ ಕಲಾನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇವರಿಗೆ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ಮೂರು ತಲೆಮಾರುಗಳಿಂದ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರ ವಂಶಜರು ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರು. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರೇ ಆ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ನೋಡುಗರನ್ನೂ ದರಿಯಾ ದೌಲತ್ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳು ಇವರ ವಂಶಜರಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂಬುದಂತೂ ನಿರ್ವಿವಾದ.

ಆದರೆ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಕಲಾವಿದನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ. ರಾಜುರವರ ಅಣ್ಣ ನಾಗರಾಜು ಇವರಿಗಿಂತ ಎರಡು ವರುಷ ಹಿರಿಯರು. ಇವರು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಮೂರ್ತಿ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಗೊಂಡು ಆ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಕೈ. ಇವರುಗಳ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಗರಾಜುರವರ ಒಂದು ಚಿತ್ರ ಫಲಕ ಬಹುಮಾನ ಗಳಿಸಿತು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಬಾಲಕ ಸುಬ್ಬ (ಅವರ ತಾಯಿ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿ) ತಾನೂ ಅವನಂತೆ ಏಕಾಗಬಾರದೆಂದು ಚಿತ್ರ ರಚಿಸುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದರು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಬಹುಮಾನದ ಪ್ರಸಂಗ. ಅಂದಿನಿಂದ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಗಳಿಸಿರುವ ಬಹುಮಾನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರ. ಅದರಂತೆ ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯೂ ಸೀಮಾತೀತ.

ರಾಜು ಜನಿಸಿದ್ದು 1907ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ಮೂರರಂದು. ಆಗ ಇವರ ತಂದೆಯವರ ಸಂಸಾರ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು. ತಾತ ಸುಂದರಯ್ಯ ಅರಮನೆಯ ಕಲಾವಿದ. ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಅಂತೆಯೇ ತಾಯಿ ಕೃಷ್ಣಮ್ಮನವರೂ ಸಹ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತೆ. ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇವರಿಂದ ತಯಾರಾದ ಮಣ್ಣಿನ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಎಡಬಿಡದ ಬೇಡಿಕೆ, ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗೂ ಕೊರತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಇವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ವೃತ್ತಿ. ಅದು ಈಗ ಕ್ಷೀಣಿಸಿದರೂ ಅವರ ಕೀರ್ತಿ ನಶಿಸಿಲ್ಲ.

ಅಂದಿನ ಸುಧಾರಿತ ಜನಾಂಗದವರಿಗನುಗುಣವಾಗಿ, ಬಾಲಕ ಸುಬ್ಬ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು "ರಾಜಾ ಸ್ಕೂಲ್" ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ-ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಆ ಶಾಲೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಮುಂದೆ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ಕೊನೆಗೆ ರಾಜಾ ಶಾಲೆ ಎಂದೇ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಬಾಲಕ ಸುಬ್ಬನಿಗೆ ಇದ್ದ ಒಲವೆಲ್ಲಾ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವುದರತ್ತ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇತ್ತು.

ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿದರೇ

ಇವರ ತಾತನವರಂತೆ ತಂದೆ ಎಲ್ಲಪ್ಪನವರೂ ಕಲಾವಿದರೇ. ಆದರೆ ಇವರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿ. ಇವರೂ ಅರಮನೆಯ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಅದು ನಕ್ಷೆಗಾರ (Draughts man) ಆಗಿ. ಕಲಾವಿದನಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಇವರ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಶಂಕರಯ್ಯನೂ ಕಲಾವಿದರಾದರೂ ಅವರು ಆಭರಣಗಳ, ಜಿನ್ಸೋದ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿದ್ದರು.

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೇಶವಯ್ಯನವರು ಮೈಸೂರು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶೈಲಿಯ ಕಾರ್ಯಾಗಾರ ಒಂದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾರ್ಯಾಗಾರದಲ್ಲಿ ರಾಜುರವರ ಅಣ್ಣ ನಾಗರಾಜು, ರಾಮಸ್ವಾಮಿನಾಯ್ಡು ಮತ್ತು ರಾಜಗೋಪಾಲ ಅಯ್ಯಂಗಾರರಂಥ ಹಿರಿಯರು ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತ್ತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ವಾತಾವರಣ ಹರಡಿತ್ತು. ತಾತ ಸುಂದರಯ್ಯ ಕೋದಂಡರಾಮ, ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಸಂಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ನಾವೀನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರಿಗೆ ಆಗ 14 ವರ್ಷ. ಅವರು ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಅದರಂತೆ ತಾವೂ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಹೀಗೆ ಇವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮೊದಲ ಚಿತ್ರ ಸರಸ್ವತಿಯದು. ಮುಗಿಸಿದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಐರೋಪ್ಯ ಪ್ರವಾಸಿ ಅದನ್ನು ರೂ. 40ಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ. ಆತ ಬಾಲಕ ಸುಬ್ಬನನ್ನು ಆ ಚಿತ್ರಣ ಹೇಗೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದ. ಅದಕ್ಕೆ ರಾಜು ಸರಸ್ವತಿಯ ಧ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕ "ಯಾಕುಂದೇಂದು"ವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ, ಆ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಗೆ ಸರಸ್ವತಿಯ ರೂಪುರೇಷೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ. ಅದು ಆ ಯುರೋಪಿಯನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಚಿತ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಲಕ ಸುಬ್ಬನಿಗೂ ಸಂತಸವಾಯಿತು.

ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಎಲ್.ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಸಿ ಶಾಲೆಗೆ ಶರಣು ಹೊಡೆದಿದ್ದರು. ಆಗತಾನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜ ವೃತ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರು. ಇವರ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿ ಕೇಶವಯ್ಯ ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕ. ರಾಜು ಮೊದಲಿಗೆ ಅರ್ಧ ಸಮಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ (ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಲಾವಿದ ಪರಂಪರೆಯವರಿಗೆ ಈ ಸೌಕರ್ಯವಿತ್ತು) ನಂತರ ಪೂರ್ಣವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಮುಂದುವರೆದರು. ಆಗ ಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಹೆರಾಲ್ಡ್ ಆಲ್ಡರ್‌ಟನ್ ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಶಿಕ್ಷಕ. ರಾಜು ಮೊದಲ ಐದು ವರ್ಷದ ವ್ಯಾಸಂಗದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ದರ್ಶನ, ಪ್ರಮಾಣ, ದೇಹರಚನೆ, ಸಮತೆ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಯ ಮೂಲಭೂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾತ್ರ ಕೇವಲ ಐದು ವರುಷಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ ಹತ್ತು ವರುಷಗಳವರೆಗೂ ನಡೆದಿತ್ತು.

ರಾಜುರವರೇ ವಿವರಿಸುವಂತೆ ಕಲಾ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಪ್ರಚಾರವಿದ್ದ ಶೈಲಿ ಎಂದರೆ ಅದು

ನೈಜ ಚಿತ್ರಣ ಎಂದರೆ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೋಣ ಆಯಾಮಕ್ಕೆ ಆದ್ಯ ಸ್ಥಾನ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೇಖೆಗಳ ಸಾಂದ್ರತೆ ಮತ್ತು ವರ್ಣಗಳ ಛಾಯೆಗಳತ್ತ ಗಮನವೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ. ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿ ಬಣ್ಣ ಬಳಿಯುವಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯ. ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಚಿತ್ರಣ ಎಂಥವರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಹಿತಕೊಡುವಂತಹುದು. ಇದರಿಂದಲೇ ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಶೈಲಿಗಳೂ ಉದ್ಭವಿಸಿವೆ ಎಂದರೂ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಮದರಾಸಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಕಲಾಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಮುಂಬಯಿನ ಜೆ.ಜೆ. ಸ್ಕೂಲುಗಳೂ ಇದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಅನೇಕ ಕಲಾವಿದರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಮ್ಮ ಕಲಾ ವ್ಯಾಸಂಗವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದೂ ಸಹ.

ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣ ನಾಗರಾಜು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದರು. ಅವರು ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಕಲಾವಿದ. ಅದೇ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಕೇಶವಯ್ಯನವರೂ ಅರಮನೆಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ, ಈ ಇಬ್ಬರೂ ಹಿರಿಯ ಕಲಾವಿದರ ಚಿತ್ರಣ ವಿಧಾನ, ಮಾಧ್ಯಮದ ಬಳಕೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಕಿರಿಯ ಸುಬ್ಬ ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸುಬ್ಬನ ಒಲವು ಕಲೆಯತ್ತ ವಾಲಿದುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲ! ಸರಿ, ಪ್ರತಿದಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ವಾಯುವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗಲೆಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ಸ್ಕೆಚ್ ಪುಸ್ತಕ ಮತ್ತು ಪೆನ್ಸಿಲ್‌ಗಳನ್ನು ತಮ್ಮೊಡನೆಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಪ್ರಾರಂಭ. ಸಮಯ ಸಿಕ್ಕಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಇಲ್ಲವೇ ಕಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲು ಉಪಕ್ರಮ.

ಆಗ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಇತರ ಕಲಾವಿದರಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದವರೆಂದರೆ ಅಬ್ದುಲ್ ಅಜೀಜ್. ಇವರ ಚಿತ್ರ ಈಗಲೂ ಜಗನ್ಮೋಹನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ. ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜರ ಭಾವಚಿತ್ರವೂ ಇವರಿಂದಲೇ ರಚಿತವಾದದ್ದು. ರಾಜುರವರ ತಂದೆ ಎಲ್ಲಪ್ಪನವರಿಗೆ ಅತಿ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾದ ರಾಜಾ ರವಿವರ್ಮರ ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಮತೋಲನವಾದ ಅಜೀಜ್‌ರ ಚಿತ್ರಣ ರಾಜುಗೆ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು. ಆ ಚಿತ್ರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನವರ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡದ್ದರಿಂದಲೇ, ಅವರಿಂದ ಪಾಠ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಉಂಟಾದದ್ದೂ ಸಹ. ಆದರೆ ಅವರನ್ನು ಬೇಡಿದಾಗ ರಾಜುರವರ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಂತೆ ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರಂತೆ. ಅವರಿತ್ತ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟೇ, "ನೋಡಪ್ಪ, ನಾನು ಬಹಳ ಪ್ರಯಾಸಪಟ್ಟು ಒಂದಂತಸ್ತನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ನಿನಗೆ ಕಲಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ಅಂತಸ್ತಿನಿಂದ ಬಹಳ ಕೆಳಗಿಳಿಯಬೇಕಾಗಬಹುದು, ಅದಕ್ಕೆ ನಾನು ಸಿದ್ಧನಿಲ್ಲ". ಪ್ರಾಯಶಃ ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಯುತರು ಯಾರನ್ನೂ ಶಿಷ್ಯರನ್ನಾಗಿ

ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ ಸಲಹೆ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದವರಿದ್ದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿ ಪಡೆದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದರೆ ಕಲಾ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೇಶವಯ್ಯನವರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಟಂಕಸಾಲೆಯವರಿಂದ ನಿಸರ್ಗ ಚಿತ್ರಣ ಮತ್ತು ಯಲವಟ್ಟಿಯವರಿಂದ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕಲಿತರು. ತಮ್ಮ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆಯಿಂದ ಆ ಹಿರಿಯ ಕಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರ ಮನವೊಲಿಸಿಕೊಂಡರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿದರು.

ದೀಪದ ಹೊದಿಕೆ!

ರಾಜುರವರು ಈ ಕಲಾ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸೇರುವಂತಾದುದೂ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಪೂರ್ಣ ಕಥೆಯೇ. ಇವರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ಹಬ್ಬದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಟಾಡ್ ಹಂಟರ್‌ರವರು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಹಬ್ಬದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೀಪದ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯ ನಮೂನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಆದೇಶವಿತ್ತರು. ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಗೆ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಬಳಸಲು ಸಲಹೆಯಿತ್ತರು. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ರಾಜು ಬಹಳ ಮುತುವರ್ಜಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಆ ನಮೂನೆ ಟಾಡ್‌ಹಂಟರ್‌ರವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ತಂದಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದಾಗ, ಅದು ಅವರಿಗೂ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ ಕಲಾವಿದನನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿದರು. ಅದರಂತೆ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರನ್ನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು.

ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು, ಅದರ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದ ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಈ ತರುಣ ಕಲಾವಿದನನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಕಿರಿಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ತರುಣನ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ಸಾಂಗವಾಗಿ ಕಲಾ ವ್ಯಾಸಂಗ ಅವನಿಗೆ ದೊರಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಅವರೇ. ಅವರ ಆದೇಶದಂತೆಯೇ ರಾಜು ಕಲಾ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದು ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಮಹಾರಾಜರು ಒಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನವನ್ನೂ ದಯಪಾಲಿಸಿದರು. ಅದರ ಮೊತ್ತ ತಿಂಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿಗಳು! ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ಆರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಏರಿಸಲಾಯಿತಂತೆ.

ಹೀಗೆ ಅರಮನೆಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ದೀಪದ ಹೊದಿಕೆಯ ನಮೂನೆಯಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತರಾದ ರಾಜು, ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ತಾಂತ್ರಿಕ ಕಲಾ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿನ ಖ್ಯಾತ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಾದ ಕೇಶವಯ್ಯ ಮತ್ತು ವೇಣುಗೋಪಾಲನಾಯ್ಡುರವರಿಂದ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ರೇಖಾಚಿತ್ರಣ, ವರ್ಣಚಿತ್ರಣ, ನಮೂನೆ (Design)ಗಳ ತಯಾರಿಕೆ ಮತ್ತು

ಜಾಮಿತಿಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಿ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ಗಿಟ್ಟಿಸಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಯಶಸ್ಸುಗಳಲ್ಲದೇ ಮದರಾಸಿನ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಿ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ಗಿಟ್ಟಿಸಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ದೊರೆತದ್ದನ್ನೂ ಮರೆಯಬಾರದು. ಎಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವರ ವಂಶಜರ ಬುನಾದಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಲೆಯ ಆಯಾಮವೇ ಅಲ್ಲವೇ?

ಆ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ರಾಜು ಪ್ರತಿದಿನ ಮರಿಮಲ್ಲಪ್ಪ ಸ್ಕೂಲಿನ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾದ ಫಕೀರ್‌ಸಾಬರ ಗರಡಿಮನೆಯಲ್ಲಿಸಾಮು ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಡಿಪ್ಲೊಮಾ ದೊರಕಿದ ಸುಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹುದ್ದೆಗೆ ಆಹ್ವಾನವು ಬಂದಿತು. ಆದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಇವರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ, ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಇವರ ಕಥೆಯೇ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ! ಇದು ನಡೆದದ್ದು 1926ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ, ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮೈಸೂರಿನ ಪರಕಾಲಮಠದ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ 5 x 9 ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತ ದೇಶಿಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಆದೇಶ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದು ಒಂದು ಶುಭ ಘಳಿಗೆ ಎಂಬುದೇ ಈಗಲೂ ರಾಜುರವರ ಅಭಿಮತ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಬಂದ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಚಾಮರಾಜ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಾಲೆಯ ಉದ್ಯೋಗ ಪತ್ರವೂ ಅವರ ಕೈಸೇರಿದ್ದು, ಅಲ್ಲದೇ ಆ ಚಿತ್ರಣ ಮುಗಿದಾಗಲೇ ಆ ಹುದ್ದೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರಣವಾದದ್ದೂ! ಆ ಚಿತ್ರಣ ಎಲ್ಲರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದುದಲ್ಲದೇ ರಾಜುರವರಿಗೂ ತೃಪ್ತಿ ಕೊಟ್ಟಿತು. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಒಬ್ಬ ನುರಿತ ಕಲಾವಿದನಾದೆ ಎಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ಈಗಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಹನೀಯರಿಂದ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಎಂಬುದೂ ನಿರ್ವಿವಾದ.

ಆಗ ಮುಂಬಯಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಎಸ್.ಆರ್. ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಶಿಲ್ಪಿ ಬಸವಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತರುತ್ತಿದ್ದ ಮುಂಬಯಿ ಶಾಲೆಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜು ಅವರಿಗೆ ತಾವೂ ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವ ಹಂಬಲವಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನಿ ಟಾಡ್‌ಹಂಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡರು. ರಾಜುರ ಬಗ್ಗೆ ಎಂದೂ ವಿಶ್ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಟಾಡ್‌ಹಂಟರ್ ಅವರ ಈ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದರು.

ಆದರಂತೆ ರಾಜು ಮುಂಬಯಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಆ ಮಹಾನಗರ ಮತ್ತು ಆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಕಲಾಶಾಲೆ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಅನುಭವ. ಅಲ್ಲಿನ ಪರಿಸರ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಡಗರ ಮತ್ತು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಕೀರ್ತಿ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಉತ್ತೇಜನಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟೇ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆಲ್ಲಾ ಗೌಣ. ಅರಮನೆಯ ಬೆಂಬಲದ ಕಾರಣ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದಾಯಿತು. ಕಲಿಕೆಯೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ನುರಿತ ಗುರುಗಳು

ಚಿರಪರಿಚಿತರಾದ ಗ್ಲಾಡ್‌ಸ್ಟನ್ ಸಲೋಮನ್, ದುರಂಧರ್, ಟಾಸ್ಕರ್‌ರಂಥ ಮಹನೀಯರೇ ಗುರುಗಳು. ಇವರಲ್ಲದೇ ಮೈಸೂರಿನವರಾದ ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಇನಾಮತಿ, ಐಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಂ.ಎ. ಚೆಟ್ಟಿ, ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಮುಂತಾದವರೂ ಅಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅದರಿಂದ ರಾಜುರವರು ಅಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬೆರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮೂರೂವರೆ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕಲಿತರೂ, ಅದು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ ಕಾಲ ಎಂದೇ ರಾಜುರ ಎಣಿಕೆ. ಆ ಶಿಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ "ನಾನು ಕೇವಲ ಒಬ್ಬ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಮಾಸ್ಟರ್ ಆಗುತ್ತಿದ್ದೆನೇ ವಿನಃ ಕಲಾವಿದನಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅವರು. ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲದೇ ಮೂರ್ತಿಚಿತ್ರಣ ಸಂಯೋಜನೆ, ಚಾಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಛಾಯೆಯ ನಿರೂಪಣೆ ಮುಂತಾದವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೇ ಶನಿವಾರ ಆದಿತ್ಯವಾರಗಳಂದು ತಪ್ಪದೇ ನಿಸರ್ಗ ಚಿತ್ರಣದ ತರಬೇತಿ ಸಹ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಬಯಿನ ಆಚೀಚಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ. ಇದೆಲ್ಲ ರಾಜುರವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧಕವಾಯಿತು.

ಈ ಅನುಭವ, ಈ ತರಬೇತಿ, ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ್ದ ಮನೆತನದ ಕೀರ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಹೆಮ್ಮೆ ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರಾದ ವೀರಣ್ಣ, ಎಲ್ಲಯ್ಯ, ತಮ್ಮ ತಾತ ಸುಂದರಯ್ಯ, ಅಣ್ಣ ವೈ. ನಾಗರಾಜು, ಅಲ್ಲದೇ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಶಂಕರರಾಜುರವರು ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅರಿಯಲೂ ನೆರವಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ತಾವೂ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಲಾವಿದರಾಗುವ ಬಯಕೆಯೂ ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ಆ ಬಯಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವುದನ್ನು ರಾಜು ಇಂದು ಗಳಿಸಿರುವ ಕೀರ್ತಿ, ತಮ್ಮ ಹರೆಯದಲ್ಲೂ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಥಕ ಬದುಕಿನಿಂದ ಯಾರೂ ಅರಿಯಬಹುದು ಈಗಲೂ ತಾವು ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸುವವರೆಗೂ ಅದರಲ್ಲೇ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿ ತಮಗೆ ತೃಪ್ತಿ ತರುವಂತೆ ಆ ಚಿತ್ರ ಮೂಡಿಬರುವವರೆಗೂ ಅವರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಬಿಡುವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ! ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೂ ಒಡನಾಡಿಯೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಗೆ ಪುರಸ್ಕಾರ ಸಿಕ್ಕು, ಅದರ ಪುನರುತ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹಲವು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಕಾರಣರಾದ ಎಂ.ಎಸ್. ನಂಜುಂಡರಾಯರೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಚಿತ್ರ ತಯಾರಿಸುವಂತೆ ಆದೇಶವಿತ್ತರೆ, ಆ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ರಾತ್ರಿ ಒಂಬತ್ತು ಘಂಟೆಯವರೆಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ತದೇಕಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರರಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ಅವರ ತಾರುಣ್ಯದ ದಿನಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ನಿಜವೋ, ತಮ್ಮ ಇಳೀ ವಯಸ್ಸಿನ ಇಂದಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ನಿಜ. ಇದನ್ನು 1986ರ ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ 'ಸಾರ್ಕ್' ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬೃಹತ್ ಭಿತ್ತಿ ಚಿತ್ರದ ನಕಲು ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ನೋಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆಗ ರಾಜುರವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಎಂಬತ್ತನೆಯ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬದ ಆಚರಣೆಗೆ ಕೇವಲ 20 ದಿನಗಳಿದ್ದುವು.

ಇದರ ನಂತರ ನಡೆದ ಅದೇ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕಲಾಶಿಬಿರದಲ್ಲೂ ಈ ಲವಲವಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಿತ್ತು. ಐವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಲಾವಿದರು ಸೇರಿದ್ದ ಆ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಯುವಕ ಯುವತಿಯರು ಕಲಾ ಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲದೇ ಇತರ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಮಾತುಕತೆ, ಮನರಂಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ರಾಜು ತಾವು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ಒಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯ ಚಿತ್ರದ ರೇಖಾ ನಮೂನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಬೆಳಗಿಸಿ, ಚಿಸ್ಲೋವನ್ನು ಸೋಂಕಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ಹಾಳೆಯ ಮೆರಗನ್ನಿತ್ತು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೇ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಾಜು, ಚೌಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ತಂದು, ಅದರ ಅನಾವರಣವನ್ನೂ ತಾವೇ ಮಾಡಿ ಸಿಹಿ ಹಂಚಿದ ಮೇಲೆಯೇ ನೆಮ್ಮದಿ. ಅಬ್ಬಾ, ಅದೆಂತಹ ತದೇಕಚಿತ್ತ ಅವರದು ಮತ್ತು ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಶಿಸ್ತು!

ಡಿಪ್ಲೋಮಾ ಗಳಿಕೆ

ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಮುಂದುವರಿದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಿ 1928ರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೇ ವರ್ಷದ ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಐದು ವರ್ಷದ ಡಿಪ್ಲೋಮಾವನ್ನು 1930ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಪಡೆದರು. ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬರೋಡಾ ಅರಮನೆಯ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಅಲಂಕರಣ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಜೆ.ಜೆ. ಸ್ಕೂಲಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ರಾಜೂರವರೂ ಸೇರಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಅವುಗಳಂತೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಮೆರುಗು ಕೊಟ್ಟವರಲ್ಲಿ ಇವರೂ ಇದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಆ ನಮೂನೆಗಳು ಲಂಡನ್‌ನಲ್ಲಿ "ಲಂಡನ್‌ನಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಕಲೆಗಳ ಪ್ರತೀಕ" ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಬಹು ಜನರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನೂ ಗಳಿಸಿದುವು. "ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಈ ವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದ ನುರಿತ ಕಲಾವಿದನಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ನಂತರವೇ ಅವರಿಗೆ ವಿವಾಹವಾದದ್ದು. ಕನ್ಯೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸರಿಗೆ ಸಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ ಎಂಬ ಜವಾಹಿರಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಯ ಪುತ್ರಿ. ಶಾರದ ರಾಜುರವರ ಕಲಾಜೀವನದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ, ಅವರ ಸಂಸಾರದ ಸುಖ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಸ್ತಿಭಾರವಾಗಿ ಈಕೆ ಅವರಿಗೆ ಭುಜಕ್ಕೆ ಭುಜ ಕೊಟ್ಟು ಸಹಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ಚೊಕ್ಕ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರಮನೆಯ ಹುಜೂರ್ ಸಚಿವರ ಆದೇಶದಂತೆ ರಾಜು ಮೈಸೂರು ಸಿಟಿಯ ಸಚಿತ್ರ ನಮೂನೆಯೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಮಹಾರಾಜ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ಆಗ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಮೀಷನರ್ ಆಗಿದ್ದ ಎಂ.ಎ. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್ ಸಹ ಅದನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿದರು.

ಖ್ಯಾತ ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳು

ಇದಾದ ನಂತರವೇ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಟಪದ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಒದಗುವಂತೆ ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಆದೇಶ ಬಂದದ್ದು. ಈ 28 ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜು ಆರು ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಮಾರು 13 x 7.5 ಆಕಾರದ ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವರ್ಣ ಛಾಯೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣ ಮತ್ತು ಸೊಗಸಾದ ವಸ್ತುನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ, ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿರುವ ಕಲಾವಿದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ರಾಜು ಬಿಡಿಸಿದ ಆ ಆರು ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳೆಂದರೆ:

1. ನಂ. 24 ನೇಪತ್ ಆನೆ
2. ನಂ. 05 ಮೈಸೂರಿನ ಮೂರನೇ ಪಡೆ
3. ನಂ 10 ಪಟ್ಟದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
4. ನಂ. 18 ಶ್ರೀರಾಮ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿಯ ಮುಂದೆ ಆಯುಧ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು
5. ನಂ. 23 ಹಿಂಬದಿಯ ಪಹರೆಯ ಕುದುರೆ
6. ನಂ. 28 ಆನೆಗಾಡಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸೀಟಿನ ವಾಹನ ಮತ್ತು ಅಂಬ್ಯುಲೆನ್ಸ್

ರಾಜುರವರಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಇತರ ಕಲಾವಿದರೆಂದರೆ ಎಸ್.ಆರ್. ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಕೆ. ಕೇಶವಯ್ಯ, ಎಸ್. ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿ , ವೈ. ನಾಗರಾಜು, ಎಸ್. ಶಂಕರರಾಜು ಮತ್ತು ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಇವರೆಲ್ಲ ಹೆಸರಾಂತ ಕಲಾವಿದರು ಮತ್ತು ಮೈಸೂರಿನ ಕಲಾಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವರು, ಉಳಿಸಿದವರು.

ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ, ಅರಮನೆಯ ಮೇಲ್ಹಾವಣಿಯ ನಮೂನೆಗೆಂದು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರಿಗೆ ಒಂದು ಬಹುಮಾನ ದೊರಕಿದ್ದು ಅವರ ಏಳಿಗೆಗೆ, ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಪುಟವಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕೀರ್ತಿಗಳಿಂದ ರಾಜು ಆಗ ರಾಜ್ಯದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯ ಶಾಖೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಎಸ್.ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವಂತಾದರು. ಚಾಮರಾಜ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಾಲೆ ಈ ಶಾಖೆಯ ಸುಬರ್ದಿನಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ರಾಜುರನ್ನೂ ಆ ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದರು. ತಾವು ಕಲಿತ ಆ ಶಾಲೆಗೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿ ರಾಜು 1936ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದು ಶಿಷ್ಯನಾಗಲ್ಲ ಗುರುವಾಗಿ.

ಹೀಗೆ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ಅವರ ವೃತ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ತಂದಿದೆ ಮತ್ತು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನೂ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಆ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ರಾಜು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಲೆಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾದರೂ ತಮ್ಮ ಉಡುಪನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಂಗ್ಲರ (ಟಾಡ್‌ಹಂಟರ್‌ರ) ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರು!

ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತಕಲೆಗಳ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲದೇ ಕುಶಲ ಕಲೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಪೇಪರ್ ಮಶಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ತಮ್ಮ ಕೃತಿ ರಚನೆಯ ಕೆಲಸವೂ ಎಡಬಿಡದೇ ಸಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೇ ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಗ್ರಾಮೀಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ, ಗುಬ್ಬಿ ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಯ ಚಿನ್ನದ ಹಬ್ಬ ಮುಂತಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಲಾ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಅಂತೆಯೇ ಮೈಸೂರಿನ ವೈಭವೋಪೂರಿತ ದಸರಾ ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಲಾ ಪ್ರದರ್ಶನ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಪಾತ್ರ ಹಿರಿದಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಇಂದಿಗೂ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುವ "ರಾಸಕ್ರೀಡೆ"ಯ ಸಂಯೋಜನೆ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದದ್ದು. ಈ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರ ಮೈಸೂರಿನ ಅವರ ಪರಿಚಿತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಅದು ಅವರಿಗೆ ಪುರಸೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕಾಲ. ಆದರೂ ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಇದಾವುದೂ ಅಡೆತಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ಅದು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರಾಗಿ (ಆಕ್ಟಿಂಗ್) ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ರಾಜುರವರು, ಅದೇ ಶಾಲೆಯ ಸುಬರ್ದಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕುಶಲ ಕಲಾ ಎಂಪೋರಿಯಂ (ಕಾವೇರಿ)ಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಇದರಿಂದ ಅವರು 1951ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು ಆ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಮಳಿಗೆಯ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಆಗಿ ಸೇರಿದರು. ಅದರಿಂದ ಅವರ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆದು ಹಲವು ಮಹನೀಯರ ಪರಿಚಯವಾಗಲು ನೆರವಾಯಿತು. ಅವರ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ನಕಲುಗಳು ಆಗ ಹೇರಳವಾಗಿ ಮಾರಾಟವಾದುವು.

ರಾಜು ತಮ್ಮ 26 ವರ್ಷಗಳ ಸರ್ಕಾರಿ ಸೇವೆಯಿಂದ ಆ ಮಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ 1963ರಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತರಾದರು. ಆದರೆ ಸರ್ಕಾರವು ಅವರನ್ನು ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ತಾನೇ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದ ಕುಶಲ ಮತ್ತು ಲಲಿತಕಲಾ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿತ್ತು. ರಾಜು ಮತ್ತೆ ಕಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಅಕೆಡೆಮಿಕ್ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಲಿಸಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರು ಮಲ್ಲೇಗೌಡರು. ಅವರು ರಾಜುರವರ ಪ್ರತಿಭೆ, ಖ್ಯಾತಿಗಳನ್ನರಿತು ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಂ.ವಿ. ಮಿಣಜಗಿ ಆಗ ಆ ಶಾಲೆಯ ವಿಸಿಟಿಂಗ್ ಪ್ರೊಫೆಸರ್. ಹೀಗೆ ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೂರುವರೆ ವರ್ಷಗಳ ಸೇವೆ ಹರ್ಷದಾಯಕ, ಉಪಯುಕ್ತ ಎಂದೇ ರಾಜುರ ಎಣಿಕೆ.

ಇದಾದ ನಂತರ, 1967ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅದೇ ತಾನೇ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಹರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ನಾಟಕ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಆರ್ಯಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಎಂ.ಎಸ್. ನಂಜುಂಡರಾವ್ ಅವರುಗಳು ರಾಜುರವರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ, ಆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕ ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಇಬ್ಬರು ಮಹನೀಯರೂ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಪರಿಚಿತರೇ, ಅಲ್ಲದೇ, ನಂಜುಂಡರಾವ್ ಇವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದವರು. ಇವರುಗಳ ಆಹ್ವಾನ ನಿರಾಕರಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ, ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಿದರು ಮತ್ತು ಇದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರತಿಭೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಹೌದು, ರಾಜುರವರ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ರಚಿಸುವ ಕಲೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಟೆಂಪೆರಾ ಮಾದರಿಯ ವರ್ಣವೈಖರಿ, ಜೆಸ್ಸೋವನ್ನೂ ತಯಾರಿಸಿ. ಬಳಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ರೇಖಿನ ಬೆಡಗನ್ನಿತ್ತು ಚಿತ್ರದ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ಕರಗತ. ಆದರೆ ಈ ತಂತ್ರ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದು ಅದು ಅವರಿಗೆ ಹೊಸ ಚೇತನ ಮೂಡಿಸುವಂತಾದದ್ದು ಅವರು ಸರ್ಕಾರಿ ಚಾಕರಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾದ ನಂತರವೇ. ಈ ಚೇತನ ಎಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೋಯಿತೆಂದರೆ ಈಗ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಅವರ ಶೈಲಿ ಆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಹೋಗಿದೆ. ಒಂದರ ಹೆಸರನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಗೆ, ಈ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಅವರು ಎಷ್ಟು ಯೋಗ್ಯರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಆ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು.

ರಾಜು ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಸೇರಿದ್ದು 1970ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ. ಆಗ ಪರಿಷತ್ತು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದ ಗಾಂಧಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘದ ಮಹಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾಶಾಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲದೇ ಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂಚಾಲಕರಾದ ನಂಜುಂಡರಾಯರಿಗೆ, ರಾಜು ಅವರು ಬಂದದ್ದು ಒಂದು ಹೊಸ ಹುರುಪು ಬಂದಂತಾಯಿತು. ತೊಗಲು ಬೊಂಬೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯ ಚಿತ್ರಗಳ ಒಂದು ಸಮೀಕ್ಷೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಜೊತೆಗೆ ರಾಜು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವೀಯುವ ಕಾರ್ಯವೂ ಜರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ರಾಜುರ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚಿ, ಅವರನ್ನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಅವರು ಈ ಪದವಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ.

ಶಿಷ್ಯವೃಂದ

ಅದೇ ನಂಜುಂಡರಾಯರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಯೋಜನೆ ಮೂಡುವಂತಾಯಿತು. ಅದು ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರವರಿಂದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಒದಗಿಸುವುದು.

ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕುಶಲ ಕಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ನಿಗಮವು ಒಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನವನ್ನು ಮಂಜೂರು ಮಾಡಿತು. ಇದರಂತೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಈ ಯೋಜನೆ ರೂಪುಗೊಂಡು ಹಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ಈಗ ಈ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ, ಸರಸ್ವತಿ ಬಸವರಾಜು, ವಿನೋದ, ಅಪ್ಪಾಜಿ, ನೀಲಾ ಪಂಚ್, ರಾಜುರವರ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರಾದ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಾನಂದರೆಲ್ಲಾ ರಾಜು ಅವರ ಶಿಷ್ಯ ಬಳಗದವರೇ. ಇದು ರಾಜುರವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ತಂದಿರುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು.

ಇವರಲ್ಲದೇ ಎಂ.ಹೆಚ್. ರಾಮು, ಎಂ.ಎಸ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಮುಂತಾದ ಅವರ ಹಳೆಯ ಶಿಷ್ಯರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯೇ. ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಸೇರಿದ ನಂತರ ರಾಜುರವರ ಖ್ಯಾತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತರಿಸಿತು. ಅವರು ಸೇರಿದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳ ನಕಲು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಾಗ, ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ರಾಜುರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ತೊಡಗಿದ ಈ ನಕಲು ಕಾರ್ಯ ಆಗಿನಿಂದ ಈಗಿನವರೆಗೂ ನಡೆದೇ ಬಂದಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹಿರಿಯೂರಿನ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಕಲು ಮಾಡಿದರು. ಈ ನಕಲುಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಆ ಶೈಲಿಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಕೆಚ್ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಎಂಬತ್ತರ ಹರೆಯದಲ್ಲೂ ಕಡೆಗಣಿಸಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಆದರೂ, ಅವರಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ನೆಮ್ಮದಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ, ಹಿತವಾದ ಕೃತಿ ಅಂದರೆ ಅದು "ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ". ಇದು ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆವರಣದಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಸಂಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬರುವ ವಿವಿಧ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಚಿತ್ರಣ ಅವರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚು. ಅವರ ಆ ಕೃತಿ ಮತ್ತು ವರ್ಣ ವೈಖರಿ ಅವರಿಗೆ ಹಿತ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾದ ಅಲಂಕಾರ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಸವಾಲು. ಈ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದರೇನೇ ಚಿತ್ರದ ಸೊಬಗು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ರಾಜು.

ಈ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲಾ ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿವೆ. ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಆ 28 ಪ್ಯಾನೆಲ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಾಜುರವರಿಂದ ತಯಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನೈಜತೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವವೋ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿನ ಸಂಯೋಜನೆ ವಿವರಣೆ ಮತ್ತು ವರ್ಣವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಅವು ಅಂದಿನ ಜನಜೀವನದ ಒಂದು ಕನ್ನಡಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದರೂ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಜನರ ಉಡುಗೆ, ತೊಡುಗೆ ಅವರು ನಿಲ್ಲುವ ಭಂಗಿ ಮತ್ತು ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದಾದಂಥ ಶಿಸ್ತು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿವೆ. ಇದೇ ಅನುಭವ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಒಂಟೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅವೆಲ್ಲಾ

ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮೃಗಗಳಂತೂ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಅವು ಪಳಗಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಶಿಸ್ತು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ ಅರಮನೆಯ ಪರಿಸರದ ಚಿತ್ರಣ. ಎಲ್ಲ ಚಿರಪರಿಚಿತ ಸೌಂದರ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಈ ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿನ ಅಪರೂಪ ಆಕರ್ಷಣೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಕೃತಕವಲ್ಲ, ಇವರೆಲ್ಲಾ ನಿಜಜೀವನದಿಂದಲೇ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು. ಇವರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಅವರುಗಳು ಎಷ್ಟು ಪರಿಚಿತರೋ, ಆ ಕಾಲದ ದರ್ಶಕರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಚಿರಪರಿಚಿತ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜುರವರ ಬಳಗದವರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವರೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂತಾದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಈ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜಮನೆತನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸ ಲಾಗಿದೆ. ಎಂತಲೇ ಆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಚಯವಾಗಲು ಸಾಕು.

ಇಂತಹ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಲಾ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಸೌಂದರ್ಯ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮುಡಿಪಾಗಿಟ್ಟಿರುವಂತಿರುವ ಆ ತಲೆಮಾರಿನ ಕಲಾವಿದರನ್ನು, ಇಂದಿನ ಎಂದರೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಕಲೆಯ ವೈಪರೀತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ? ಆದರೂ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಇದರಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ಸಂಯಮತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಪಿಕಾಸೋರನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಸಂಕಿರಣದಲ್ಲಿ, ಆ ಕಲಾವಿದನ ಬಗ್ಗೆ ಅಹಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದ್ದರೂ ಇಂದು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೃದುವಾಗಿದೆ ಎಂತಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಕಲಾವಿದ ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ಕಲಾಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕೃತಿ ನೋಡುವವನಿಗೆ ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ಓಡಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮೂಡಿಬರಲಿ ಎಂಬುದೇ ಅವರ ತರ್ಕ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು "ಭಾರತೀಯ ಕಲೆ ಸ್ವರ್ಗದತ್ತ ಸಾಗುವ ಸಾಧನೆ" ಎಂಬ ಹಾವೆಲ್‌ರ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅವರೂ ಸಮಕಾಲೀನ ಶೈಲಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವಂತಹ ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವು ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬರುವ ನೈಜತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು, ಅದರ ರಚನಾ ವೈಖರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಡಸು ಕಂಡುಬರುವುದೇ ಹೊರತು. ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜುರ ಕೈವಾಡ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ!

ಎಂದರೆ, ಅಕಾಡೆಮಿಕ್ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಅವಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆತು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಶೈಲಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಅಂತಹ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು

ಹೊಂದಿದ್ದರೂ, ರಾಜು ಆಗಿಂದಾಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಅನಿವಾರ್ಯದ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳ ಗದ್ದಲಗಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ್ದರೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಗಮನಾರ್ಹ. ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅದರಲ್ಲೂ ಯಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳು ಮತ್ತೂ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ ಇಂದೇ ಆಗಲಿ ಎಂದೇ ಆಗಲಿ ಒಬ್ಬ ಮೈಕಲ್ ಎಂಜಲೋ, ಒಬ್ಬ ಡಾವಿಂಚಿ ಅಥವಾ ಗೇನ್ಸ್‌ಬರೋ ಅಥವಾ ಕಾನ್‌ಸ್ಟೇಬಲ್‌ರಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮರನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಚಿತ್ರಕಾರರು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ? ಈ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವರೇ ಒಬ್ಬ ವೆಂಕಟಪ್ಪ, ಒಬ್ಬ ದಂಡಾವತಿ ಮಠ. ಒಬ್ಬ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಕೂಡ. ಅವರುಗಳು ಅಂದಿಗೂ ಮಾನ್ಯ ಇಂದಿಗೂ ಮಾನ್ಯ.

ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮಾನ್ಯ

ರಾಜುರವರು ಸಂಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದಂತೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರದಲ್ಲೂ ನುರಿತ ಹಸ್ತರು. ಆದರೆ ಈ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಅಲಂಕರಣೀಯ ಸಂಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯೂ ಸೇರಿದೆ. ಇಂತಹ ಇವರ ಕೃತಿಗಳು ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದಿವೆ. ಪಡೆಯುವತ್ತಲೂ ಇವೆ. ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳಿಂದ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗುವುದು, ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸುವುದು ಇಂತಹ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದಲೇ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ವರ್ಣಗಳ ಸಾಂದ್ರತೆ, ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ, ಅತಿ ಮಾನವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳಲ್ಲದೇ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಜೆಸ್ಸೋ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಣ ರೇಖೆಗಳ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೇ ಅವರು ಮಾರುಹೋಗುವುದು. ನಮಗೆ ಎಂದರೆ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲಾ ಎಷ್ಟೇ ಹಳೆಯದಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ವಿದೇಶಿಯರಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಹೊಸದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಂದು ನವೀನತೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇವರ ಶಿಷ್ಯೆಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಸರಸ್ವತಿ ಬಸವರಾಜು ಈಚೆಗೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ಮತ್ತು ಅಮೆರಿಕಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದಾಗ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟರಲ್ಲದೇ, ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಬೇಡಿಕೆಗಳೂ ಅಪಾರವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬಂದುವು. ಬರುತ್ತಲೂ ಇವೆ.

ಹೀಗೆ ರಾಜುರವರ ಕೀರ್ತಿ ದೇಶವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಅವರ ಶಿಷ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಈಗ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆದರ. ಅವರ ದಸರಾ ಉತ್ಸವದ ಮಾದರಿಯಂತೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಿಕರಿಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಡಿಕೆ ನಿಂತೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ರಾಜುರವರು ಏಕವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಲ್ಲವಾದರೂ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ

ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ ಗಳಿಸದೇ ಹೋಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳೇ ವಿರಳವೆನ್ನಬಹುದು. ಅವರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಕಲಾಶಿಬಿರಗಳೂ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುವೆಂದರೆ 1976ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭ. ಆ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದ್ದ ಏಕೈಕ ಕಲಾವಿದ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು. ಅದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೆಹಲಿಯ ಕುಶಲ ಕಲಾ ಮ್ಯೂಸಿಯಂರವರು 1982 ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಶಿಬಿರ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜು ಕರ್ನಾಟಕದ ಭವ್ಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ವಿವರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ರಚಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಪ್ರಧಾನಿ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ ಮೈಸೂರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ಜೆಸ್ಸೋ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ರೇಖುಗಳ ಚಿತ್ರಣ ಮತ್ತು ಜಲವರ್ಣದಲ್ಲಿ ನೈಜವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾದ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಸರಕಾರದ ವತಿಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ರಾಜು ತಮ್ಮ ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿದರು. ಸಾರ್ಕ್ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶಿಬಿರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನಂತೂ ಮೊದಲೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಜುರವರಿಗೆ ಸಂದ ಗೌರವಗಳು, ಸನ್ಮಾನಗಳು ಅಪಾರ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೇ ಅದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು. ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಸಂದ ಬಹುಮಾನ ಇವರ ತಂದೆ ಎಲ್ಲಪ್ಪನವರ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಯುವರಾಜ ಬಹುಮಾನ. ಅಲ್ಲದೇ 1931ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ದಸರಾ ಮತ್ತು ತಿರುವಾಂಕೂರಿನ ಚಿತ್ರ ತಿರುಣಾಲ್ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕಲಾ ಮಂದಿರದ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಪದಕ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಿಮ್ಲಾದ, ಮುಂಬಯಿನ ಮತ್ತು ಮೈಸೂರಿನ ಲಲಿತಕಲಾ ಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ. ದಸರಾ ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಂತೂ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ರಜತ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ಪದಕಗಳು ಬರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದುವು.

ಇವರಿಗೆ ಸಂದಿರುವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೂ ಅಷ್ಟೆ. 1970ರಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಸೌಧದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸನ್ಮಾನದಿಂದ ತೊಡಗಿ, 1972ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಸನ್ಮಾನ, 1973ರಲ್ಲಿ ಸೋಮವಂಶ ಆರ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸಮಾಜದಿಂದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು 'ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪ್ರವೀಣ' ಎಂಬ ಬಿರುದು, 1977ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸನ್ಮಾನ. ಅದೇ ವರ್ಷ ಯುವ ಬರಹಗಾರರು, ಕಲಾವಿದರ ಸಂಘದ ಸನ್ಮಾನ. ಅಲ್ಲದೆ 1985ರಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯ ಅಯಫಾಕ್ಸ್‌ನ 'ಅರವತ್ತನ್ನು ದಾಟಿದ ಕಲಾವಿದರನ್ನು' ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ ಸಮಾರಂಭವೂ ಕೂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಕೇಂದ್ರ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಗಮನಕ್ಕೆ ಇವರು ಬರದಿರುವುದು ವಿಷಾದನೀಯ.

ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರಿಗೆ ದೇಶಪರ್ಯಟನವೆಂದರೆ ಬಹುಪ್ರಿಯ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ದಕ್ಷಿಣದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲೂ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದಾರಲ್ಲದೇ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯಿಂದ ಬದರಿಯವರೆಗೆ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ನೋಡಬಹುದಾದ ಊರುಗಳಿಗೂ

ಭೇಟಿಯಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಸಂಚರಿಸಿರುವ ಊರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯಾಗಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವ ಊರನ್ನು ಅವರು ನೋಡದೇ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳು ಅಥವಾ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡು ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಸ್ಕೆಚ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆಯೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದೂ ಅವರಿಗೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರು ಬಹಳ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಅಳಿಲಿನ ಬಾಲದ ಕೂದಲಿನ ಕುಂಚಗಳಿಂದ ತಯಾರಾದ, ನಾಜೂಕಿನ 32 ಗಣಪತಿಗಳ ಚಿತ್ರಣ ಮತ್ತು ಅದೇ ಮಾದರಿಯ 27 ವಿಧವಾದ ಶಿವಲೀಲಾ ಮಾಲಿಕೆಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ, ಅಲ್ಲದೇ ಅವರ ತಾತ ಸುಂದರಯ್ಯನವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಳು ಮತ್ತು 44 ಅಡಿ ಉದ್ದದ, ಜಲವರ್ಣದ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ದೃಶ್ಯವೂ ಅವರ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದಸರಾ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ, ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಅಥವಾ ಅವರು ಬೆರೆತು ಹೋಗಿರುವ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕಟಣೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಂದಿನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಕಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನವೊಂದು ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ನಡೆದು ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಅದೇ ಮೈಸೂರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಪುಸ್ತಕ. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದವರು ಖ್ಯಾತ ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತು ಸಂಶೋಧಕ ಎಸ್.ಆರ್. ರಾವ್ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯ ಕಲಾ ವಿಮರ್ಶಕ ಬಿ.ವಿ.ಕೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರುಗಳಾದವರೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದವರು ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು. ಆ ಪುಸ್ತಕದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ದೊರಕಬೇಕು, ಸಂದಿದೆ.

ಈ ತುಂಬು ಕಲಾಜೀವನಕ್ಕೆ ತಿಲಕಪ್ರಾಯವೆಂಬಂತೆ ಕೇಂದ್ರದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೂರೈಕೆಯ ಶಾಖೆಯಿಂದ ರಾಜುರವರಿಗೆ, 1986 ಮಾರ್ಚಿ 1 ರಿಂದ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಫೆಲೋಷಿಪ್ ಒಂದು ದೊರಕಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮಾಹೆಯಾನ ರೂ. 2,000 ದೊರಕುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ಅವರ ಹಿತೈಷಿಗಳೆಲ್ಲರ ಆಸೆ. ಆ ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವರೇ ಎಂದು ಕಾದು ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಇದು ಏನೇ ಇರಲಿ. ರಾಜುರವರದು ತುಂಬು ಜೀವನ, ಸುಖ ಸಂಸಾರ, ಅವರ ಪತ್ನಿ ಶಾರದಮ್ಮನವರು ಈ ಸುಖ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಮಭಾಗಿ. ಏಳು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಸುಖಸಂಸಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂತೋಷಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಅವರದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರಿ ಬಳಗದವರೆಲ್ಲಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತೂ ಆನಂದದಾಯಕ.

ಈ ಆನಂದ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಲಿ, ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾಗಲಿ ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗದ, ಹಿತೈಷಿಗಳ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರವೃಂದದ ಹಾರೈಕೆ.

ಹೀಗೆ ಸುಗಮ ಜೀವನ ನಡೆಸಿದ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಸಂದ ಆಘಾತ ಎಂದರೆ ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶಾರದಮ್ಮನವರ ನಿಧನ. ಅದು ಸಂಭವಿಸಿದ್ದು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 1989ರಲ್ಲಿ. ತಮ್ಮ ಇಳೀ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಮೀರಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿದ್ದವರ ಅಗಲಿಕೆ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಅಸಹನೀಯ. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಎಂದಿನ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವದಿಂದ ಈ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಒದಗಿಸಿದ ಸಾಧನವೆಂದರೆ, ಅವರ ಸೃಜನಶೀಲತೆ, ಮತ್ತೇ ಎಂದಿನ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿ ಈ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾದುದು.

ಅಷ್ಟೇ ದುಃಖಪೂರ್ಣ 1991ರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ರಾಜು ಅವರ ಎರಡನೆಯ ಪುತ್ರ ನಾಗೇಂದ್ರರಾಜುರ ಮರಣ. ಈ ಪುತ್ರಶೋಕ ರಾಜುರ ಮನಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿತು. ಆತನ ಪತ್ನಿ ಮತ್ತು ತಾರುಣ್ಯದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡರು. ಆಗಲೂ ಅವರಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನವಿತ್ತು, ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧಕವಾದುದು ಎಂದರೆ ಕೃತಿ ರಚನೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ತಮ್ಮ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಬ್ಬ ಎಂತಹ ಮನಃಶಾಂತಿಯ ಸಾಧನ ಈ ಕಲೆ!

ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮೃಗಗಳಂತೂ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಅವು ಪಳಗಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಶಿಸ್ತು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ ಅರಮನೆಯ ಪರಿಸರದ ಚಿತ್ರಣ. ಎಲ್ಲ ಚಿರಪರಿಚಿತ ಸೌಂದರ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಈ ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿನ ಅಪರೂಪ ಆಕರ್ಷಣೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಕೃತಕವಲ್ಲ, ಇವರೆಲ್ಲಾ ನಿಜಜೀವನದಿಂದಲೇ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು. ಇವರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಅವರುಗಳು ಎಷ್ಟು ಪರಿಚಿತರೋ, ಆ ಕಾಲದ ದರ್ಶಕರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಚಿರಪರಿಚಿತ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜುರವರ ಬಳಗದವರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವರೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂತಾದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಈ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜಮನೆತನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸ ಲಾಗಿದೆ. ಎಂತಲೇ ಆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಚಯವಾಗಲು ಸಾಕು.

ಇಂತಹ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಲಾ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಸೌಂದರ್ಯ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮುಡಿಪಾಗಿಟ್ಟಿರುವಂತಿರುವ ಆ ತಲೆಮಾರಿನ ಕಲಾವಿದರನ್ನು, ಇಂದಿನ ಎಂದರೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಕಲೆಯ ವೈಪರೀತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ? ಆದರೂ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಇದರಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ಸಂಯಮತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಪಿಕಾಸೋರನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಸಂಕಿರಣದಲ್ಲಿ ಆ ಕಲಾವಿದನ ಬಗ್ಗೆ ಅಹಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದ್ದರೂ ಇಂದು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೃದುವಾಗಿದೆ ಎಂತಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಕಲಾವಿದ ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ಕಲಾಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕೃತಿ ನೋಡುವವನಿಗೆ ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ಓಡಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮೂಡಿಬರಲಿ ಎಂಬುದೇ ಅವರ ತರ್ಕ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು "ಭಾರತೀಯ ಕಲೆ ಸ್ವರ್ಗದತ್ತ ಸಾಗುವ ಸಾಧನೆ" ಎಂಬ ಹಾವೆಲ್‌ರ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅವರೂ ಸಮಕಾಲೀನ ಶೈಲಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವಂತಹ ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವು ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬರುವ ನೈಜತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು, ಅದರ ರಚನಾ ವೈಖರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಡಸು ಕಂಡುಬರುವುದೇ ಹೊರತು. ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜುರ ಕೈವಾಡ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ!

ಎಂದರೆ, ಅಕಾಡೆಮಿಕ್ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಅವಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆತು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಶೈಲಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಅಂತಹ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು

ಹೊಂದಿದ್ದರೂ, ರಾಜು ಆಗಿಂದಾಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಅನಿವಾರ್ಯದ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳ ಗದ್ದಲಗಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ್ದರೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಗಮನಾರ್ಹ. ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅದರಲ್ಲೂ ಯಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳು ಮತ್ತೂ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ ಇಂದೇ ಆಗಲಿ ಎಂದೇ ಆಗಲಿ ಒಬ್ಬ ಮೈಕಲ್ ಎಂಜಲೋ, ಒಬ್ಬ ಡಾವಿಂಚಿ ಅಥವಾ ಗೇನ್ಸ್‌ಬರೋ ಅಥವಾ ಕಾನ್ಸ್‌ಟೇಬಲ್‌ರಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮರನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಚಿತ್ರಕಾರರು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ? ಈ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವರೇ ಒಬ್ಬ ವೆಂಕಟಪ್ಪ, ಒಬ್ಬ ದಂಡಾವತಿ ಮಠ. ಒಬ್ಬ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು ಕೂಡ. ಅವರುಗಳು ಅಂದಿಗೂ ಮಾನ್ಯ ಇಂದಿಗೂ ಮಾನ್ಯ.

ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮಾನ್ಯ

ರಾಜುರವರು ಸಂಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದಂತೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರದಲ್ಲೂ ನುರಿತ ಹಸ್ತರು. ಆದರೆ ಈ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಅಲಂಕರಣೀಯ ಸಂಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯೂ ಸೇರಿದೆ. ಇಂತಹ ಇವರ ಕೃತಿಗಳು ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದಿವೆ. ಪಡೆಯುವತ್ತಲೂ ಇವೆ. ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳಿಂದ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗುವುದು, ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸುವುದು ಇಂತಹ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದಲೇ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ವರ್ಣಗಳ ಸಾಂದ್ರತೆ, ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ, ಅತಿ ಮಾನವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳಲ್ಲದೇ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಜೆಸ್ಸೋ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಣ ರೇಖೆಗಳ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೇ ಅವರು ಮಾರುಹೋಗುವುದು. ನಮಗೆ ಎಂದರೆ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲಾ ಎಷ್ಟೇ ಹಳೆಯದಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ವಿದೇಶಿಯರಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಹೊಸದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಂದು ನವೀನತೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇವರ ಶಿಷ್ಯೆಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಸರಸ್ವತಿ ಬಸವರಾಜು ಈಚೆಗೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ಮತ್ತು ಅಮೆರಿಕಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದಾಗ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟರಲ್ಲದೇ, ಅವರ ಕೃತಿ ರಚನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಬೇಡಿಕೆಗಳೂ ಅಪಾರವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬಂದುವು. ಬರುತ್ತಲೂ ಇವೆ.

ಹೀಗೆ ರಾಜುರವರ ಕೀರ್ತಿ ದೇಶವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಅವರ ಶಿಷ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಈಗ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆದರ. ಅವರ ದಸರಾ ಉತ್ಸವದ ಮಾದರಿಯಂತೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಿಕರಿಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಡಿಕೆ ನಿಂತೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ರಾಜುರವರು ಏಕವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಲ್ಲವಾದರೂ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ

ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ ಗಳಿಸದೇ ಹೋಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳೇ ವಿರಳವೆನ್ನಬಹುದು. ಅವರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಕಲಾಶಿಬಿರಗಳೂ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುವೆಂದರೆ 1976ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭ. ಆ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದ್ದ ಏಕೈಕ ಕಲಾವಿದ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು. ಅದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೆಹಲಿಯ ಕುಶಲ ಕಲಾ ಮ್ಯೂಸಿಯಂರವರು 1982 ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಶಿಬಿರ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜು ಕರ್ನಾಟಕದ ಭವ್ಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ವಿವರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ರಚಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಪ್ರಧಾನಿ ಇಂದಿರಾ ಗಾಂಧಿ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ ಮೈಸೂರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ಜೆಸ್ಸೋ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ರೇಖುಗಳ ಚಿತ್ರಣ ಮತ್ತು ಜಲವರ್ಣದಲ್ಲಿ ನೈಜವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾದ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಸರಕಾರದ ವತಿಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ರಾಜು ತಮ್ಮ ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿದರು. ಸಾರ್ಕ್ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶಿಬಿರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನಂತೂ ಮೊದಲೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಜುರವರಿಗೆ ಸಂದ ಗೌರವಗಳು, ಸನ್ಮಾನಗಳು ಅಪಾರ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೇ ಅದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು. ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಸಂದ ಬಹುಮಾನ ಇವರ ತಂದೆ ಎಲ್ಲಪ್ಪನವರ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಯುವರಾಜ ಬಹುಮಾನ. ಅಲ್ಲದೇ 1931ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ದಸರಾ ಮತ್ತು ತಿರುವಾಂಕೂರಿನ ಚಿತ್ರ ತಿರುಣಾಲ್ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕಲಾ ಮಂದಿರದ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಪದಕ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಿಮ್ಲಾದ, ಮುಂಬಯಿನ ಮತ್ತು ಮೈಸೂರಿನ ಲಲಿತಕಲಾ ಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ. ದಸರಾ ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಂತೂ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ರಜತ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ಪದಕಗಳು ಬರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದುವು.

ಇವರಿಗೆ ಸಂದಿರುವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೂ ಅಷ್ಟೆ. 1970ರಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಸೌಧದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸನ್ಮಾನದಿಂದ ತೊಡಗಿ, 1972ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಸನ್ಮಾನ, 1973ರಲ್ಲಿ ಸೋಮವಂಶ ಆರ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸಮಾಜದಿಂದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು 'ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪ್ರವೀಣ' ಎಂಬ ಬಿರುದು, 1977ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸನ್ಮಾನ. ಅದೇ ವರ್ಷ ಯುವ ಬರಹಗಾರರು, ಕಲಾವಿದರ ಸಂಘದ ಸನ್ಮಾನ. ಅಲ್ಲದೆ 1985ರಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯ ಅಯಫಾಕ್ಸ್‌ನ 'ಅರವತ್ತನ್ನು ದಾಟಿದ ಕಲಾವಿದರನ್ನು' ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ ಸಮಾರಂಭವೂ ಕೂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಕೇಂದ್ರ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಗಮನಕ್ಕೆ ಇವರು ಬರದಿರುವುದು ವಿಷಾದನೀಯ.

ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜುರಿಗೆ ದೇಶಪರ್ಯಟನವೆಂದರೆ ಬಹುಪ್ರಿಯ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ದಕ್ಷಿಣದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲೂ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದಾರಲ್ಲದೇ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯಿಂದ ಬದರಿಯವರೆಗೆ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ನೋಡಬಹುದಾದ ಊರುಗಳಿಗೂ

ಭೇಟಿಯಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಸಂಚರಿಸಿರುವ ಊರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯಾಗಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವ ಊರನ್ನು ಅವರು ನೋಡದೇ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳು ಅಥವಾ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡು ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಸ್ಕೆಚ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆಯೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದೂ ಅವರಿಗೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರು ಬಹಳ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಅಳಿಲಿನ ಬಾಲದ ಕೂದಲಿನ ಕುಂಚಗಳಿಂದ ತಯಾರಾದ, ನಾಜೂಕಿನ 32 ಗಣಪತಿಗಳ ಚಿತ್ರಣ ಮತ್ತು ಅದೇ ಮಾದರಿಯ 27 ವಿಧವಾದ ಶಿವಲೀಲಾ ಮಾಲಿಕೆಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅಲ್ಲದೇ ಅವರ ತಾತ ಸುಂದರಯ್ಯನವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಳು ಮತ್ತು 44 ಅಡಿ ಉದ್ದದ, ಜಲವರ್ಣದ ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ದೃಶ್ಯವೂ ಅವರ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದಸರಾ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ, ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಅಥವಾ ಅವರು ಬೆರೆತು ಹೋಗಿರುವ ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕಟಣೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಂದಿನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಕಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನವೊಂದು ಚಿತ್ರಕಲಾ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ನಡೆದು ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಅದೇ ಮೈಸೂರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಪುಸ್ತಕ. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದವರು ಖ್ಯಾತ ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತು ಸಂಶೋಧಕ ಎಸ್.ಆರ್. ರಾವ್ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯ ಕಲಾ ವಿಮರ್ಶಕ ಬಿ.ವಿ.ಕೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರುಗಳಾದವರೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದವರು ಸುಬ್ರಮಣ್ಯರಾಜು. ಆ ಪುಸ್ತಕದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ದೊರಕಬೇಕು, ಸಂದಿದೆ.

ಈ ತುಂಬು ಕಲಾಜೀವನಕ್ಕೆ ತಿಲಕಪ್ರಾಯವೆಂಬಂತೆ ಕೇಂದ್ರದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೂರೈಕೆಯ ಶಾಖೆಯಿಂದ ರಾಜುರವರಿಗೆ, 1986 ಮಾರ್ಚ್ 1 ರಿಂದ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಫೆಲೋಷಿಪ್ ಒಂದು ದೊರಕಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮಾಹೆಯಾನ ರೂ. 2,000 ದೊರಕುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ಅವರ ಹಿತೈಷಿಗಳೆಲ್ಲರ ಆಸೆ. ಆ ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವರೇ ಎಂದು ಕಾದು ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಇದು ಏನೇ ಇರಲಿ. ರಾಜುರವರದು ತುಂಬು ಜೀವನ, ಸುಖ ಸಂಸಾರ, ಅವರ ಪತ್ನಿ ಶಾರದಮ್ಮನವರು ಈ ಸುಖ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಮಭಾಗಿ. ಏಳು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಸುಖಸಂಸಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂತೋಷಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಅವರದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರಿ ಬಳಗದವರೆಲ್ಲಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತೂ ಆನಂದದಾಯಕ.

ಈ ಆನಂದ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಲಿ, ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾಗಲಿ ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗದ, ಹಿತೈಷಿಗಳ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರವೃಂದದ ಹಾರೈಕೆ.

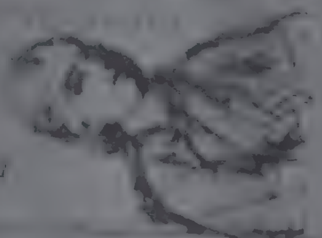
ಹೀಗೆ ಸುಗಮ ಜೀವನ ನಡೆಸಿದ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಸಂದ ಆಘಾತ ಎಂದರೆ ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶಾರದಮ್ಮನವರ ನಿಧನ. ಅದು ಸಂಭವಿಸಿದ್ದು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 1989ರಲ್ಲಿ. ತಮ್ಮ ಇಳೀ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಮೀರಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿದ್ದವರ ಅಗಲಿಕೆ ರಾಜುರವರಿಗೆ ಅಸಹನೀಯ. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಎಂದಿನ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವದಿಂದ ಈ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಒದಗಿಸಿದ ಸಾಧನವೆಂದರೆ, ಅವರ ಸೃಜನಶೀಲತೆ, ಮತ್ತೇ ಎಂದಿನ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿ ಈ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾದುದು.

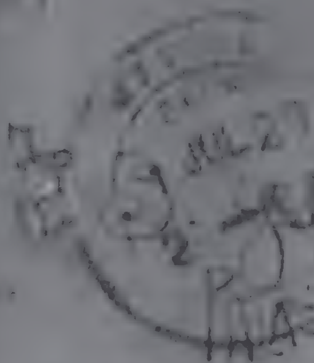
ಅಷ್ಟೇ ದುಃಖಪೂರ್ಣ 1991ರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ರಾಜು ಅವರ ಎರಡನೆಯ ಪುತ್ರ ನಾಗೇಂದ್ರರಾಜುರ ಮರಣ. ಈ ಪುತ್ರಶೋಕ ರಾಜುರ ಮನಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿತು. ಆತನ ಪತ್ನಿ ಮತ್ತು ತಾರುಣ್ಯದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡರು. ಆಗಲೂ ಅವರಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನವಿತ್ತು, ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧಕವಾದುದು ಎಂದರೆ ಕೃತಿ ರಚನೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ತಮ್ಮ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಬ್ಬ ಎಂತಹ ಮನಃಶಾಂತಿಯ ಸಾಧನ ಈ ಕಲೆ!

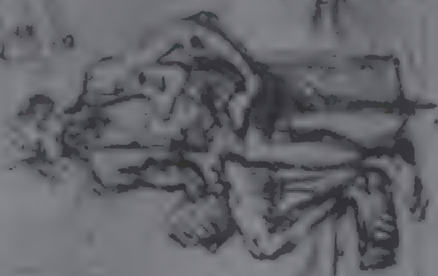

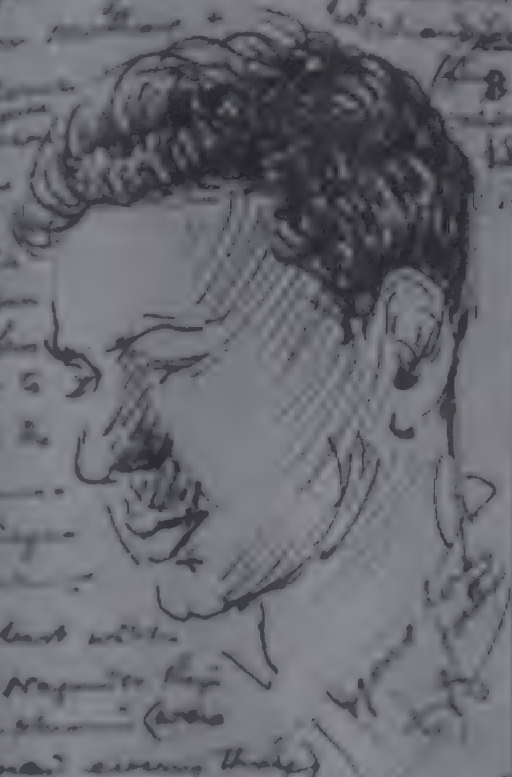
KALBADEVI

BOMBAY

Krishnaraja hospital Road

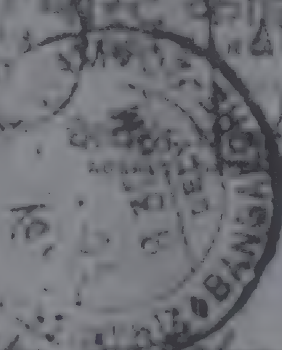
MYSORE

My journey was very pleasant

My best wishes

to chi. Nagendra Rao

CORRECT AND COMPLETE ADDRESS ENSURES QUICK DELIVERY

BANGALORE

BANGALORE - 20

MYSORE STATE

Y. SUBRAMANYA RAJU

The name of Y. Subramanya Raju at once brings to one's mind the glorious Mysore style traditional art. It is a style that sustained during the Vijayanagar empire and nurtured almost as assiduously by the Mysore rurels before the British conquest of the country.

Subramanya Raju belongs to the Somavamsha Arya Kshatriya sect. His ancestors were exponents of this decorative style of art. The style had reached its pinnacle of perfection at the time of Krishnadevaraya. The ruler having been a patron of fine arts promoted this ornate style with all its decorative overtones.

After the downfall of the later Vijayanagar Kings, the Raju family migrated to the erstwhile State of Mysore. Some like the forefathers of the famed K.Venkatappa settled down in Chitradurga. Others, including Nonavinakere Naranappa who was recognised as the foremost exponent of the style and also the progenitor of the Raju family settled down in Turuvekere of Tumkur district.

It was there that they attracted the attention of Dewan Purnaiya. The asture administrator was himself a connoisseur. He was impressed by the attainments of these gifted artists and at once decided to have them in the service of the Mysore palace. That is how the family moved over to Srirangapatna, the capital of the Mysore dynasty at the time. That is the same family which has the credit for having created the world famous murals in the Dariya Daulat Palace that Tippu Sultan built in Srirangapatna.

From then on the family, especially the forefathers of Subramanya Raju were in the service of the palace. This service can be traced back atleast to three generations before Subramanya Raju. His grandfather Sundarayya was a regular painter in the palace and his father Yellappa was a draughtsman. Subramanya's brother Nagaraju and uncle Shankara Raju were also artists in the palace.

That was a time when find arts survived only under the patronage of princes and nawabs. The artists, be it painting or sculpture or any other, were equally loyal to their patrons. They were a dedicated lot and firmly believed in the dictum, "art for arts sake". Even as recently as in the early part of this century Veena Seshanna, Bakshi Subbanna, Bidaram Krishnappa. Mysore K.Vasudevachar, T. Chowdaiah and many artistes like them had identified themselves with the Palace and men like the legendary K.Venkatappa and the others mentioned earlier enriched our cultural heritage. Today they are all hallowed names that bring back the memories of a glorious era of peace and plenty. That was verily a golden age when all aspects of India's cultural life flourished.

Subramanya Raju belongs to that tradition which valued discipline more than name, profundity more than fame and dedication to one's work more than what it would fetch in return. Of the few such noble sons who are happily still amidst us today, he is perhaps the senior most. Though he was not directly employed in the Palace he owes his attainments in fine arts and his present status entirely to the benevolence of the royal house. It was the Late Sri Krishnaraja Wadiyar the fourth who recognised his talent and extended his helping hand, a patronage that continued even after Sri Jayachamaraja Wadiyar took over the reigns. Unfortunately, with him the dynasty ended together with that bountiful patronage which had paved the way for the flowering of any number of artists and vidwans. Subramanya was almost the last of them atleast in the field of fine arts.

The way this introduction of Subramanya to the royal house took place has its own interesting background. Though he was born into a family with rich artistic tradition, Subramanya had not taken to art from the very beginning as it is a fashion to say about most such geniuses. What prompted him to start drawing was a competition in which his brother Nagaraju had won a gold medal. That medal had attracted him and made him wonder why he should also not try his luck.

Raju who was born on December 3, was around 10 at the time Sir Charles Todhunter, His Highness's private secretary has mentioned to Yellappa, Subramanya's father about an All-India contest for a

design programme connected with the welfare of women and children. Yellappa convened the message to Subramanya and asked him to refer to "Sri Tatva Nidhi", an old treatise on fine arts in the Palace to prepare an appropriate design. Accordingly the boy set at the work.

The work, that design, not only won him an all India prize, but also recognition for Raju as an artist of merit. The state got a shield which brought him closer to the Palace circles, a relationship that grew during the reign of Krishnaraja Wadiyar and continued even during the time of Jayachamaraja Wadiyar, his successor. More than that this gave the young artist fruits which can be seen in his innumerable works that are extant in the Palace and spread all over India and abroad. That is also the beginning of a career that has spanned over six decades, years marked with achievements that have won him recognition worthy of that illustrious line of artists and artisans like Keshavaiah, Gopalaiah, Kondaiah, Venkatappa and his own grandfather Sundarayya, father Yellappa and last but not the least Y. Nagaraju, his brother.

When the family had moved to Mysore, Subramanya's grandfather Sundarayya joined service of the palace as a sculptor. Mother Krishnamma was also an expert modeller. Her figures of gods and goddesses were in demand both for worship and as articles of decoration, especially at the time of festivals. That is something which was part of the family tradition. Though this craft is extinct, the family reputation is in tact even today.

Boy Subba (that is how he was addressed by his mother), as was customary in the middle-class families of the day was admitted to an Anglo Kannada School known as Raja School. The school was established by Mummadi Krishnaraja Wadiyar. That is how it came to be referred to as Raja School. He was regular in his lessons, but was certainly more interested in drawing. That was only natural for a boy with a family background where the father, uncle, grandfather as also a brother were all engaged in creating designs and compositions of art. Moreover at about the time when Subba was around 14, Keshavaiah was imparting lessons in arts and crafts at his house. Nagaraju and his friends Ramaswamy Naidu and Rajagopala Iyengar were learning from him. At home grandfather Sundarayya was experimenting with subjects dealing with Kodandarama, Gajendra

Moksha and such mythological themes. Influenced by these creative activities, Subba had also started sketching on related subjects.

The first of such a pursuit was the painting goddess Saraswati. No sooner was it completed, a European tourist who saw it bought it for Rs. 40. Talking to the budding artist who had created the piece, he enquired how he had arrived at the composition. Subba immediately burst out reciting the familiar hymn on the characteristics of the personality of the goddess. The European was naturally impressed. The youngster was also pleased with his reward.

By that time Raju had completed his L.S. and had also taken leave of his schooling. He was admitted to the Chamaraja Technical Institute which had been set up just about the same time. Keshavaiah, a close relative was a teacher. Raju was initially admitted as a part time student, a concession extended to children of traditional artists, before he became a full fledged student. Herald Alderton and English artists, was the superintendent of the school. In the five years he was a student of art, Raju got acquainted with the principles of perspective, balance, anatomy and proportion. As he explains, the style that was fostered in that popular school at the time was realistic, which is purely representative in character. The aim here is the three dimensional effect. Thus both linear clarity and tonal depth had to be given equal importance. The flat colour effect was on a discount.

Though the style was certainly not romanticist, the presentation was such that it would leave a pleasing impact on the viewer. It can be said without any fear of contradiction that it is from this very style that all the others have taken their birth. The Madras Government School of Fine Arts and the J.J. School in Bombay also followed the same style. And it is for this reason that many of the students of CTI went to either of them for higher studies.

At about the same time, brother Nagaraju was in the employment of the Palace. He had made a name as a portrait painter and he was entrusted with the same task in the Palace too. Keshavaiah was also in the Palace service. Young Subba would watch the way the two elders prepared their sketches, used their medium and arrived at their compositions. The regular lessons in the CTI and constant exposure to creative work through the elders spurred Subba to engage him self

intensely in artistic activity. It soon became a practice with him to carry a sketch book and pencil wherever he went. His morning constitutionals gave him enough opportunities to sketch landscapes and personalities.

Another artist who had inspired Subba at the time was Abdul Aziz. His portraiture had always been a source of inspiration to him. A couple of them can be found in the Jagan Mohan Palace. The Portrait of Sri Krishnaraja Wadiyar the IV in the Mythic Society in Bangalore is also by him. The only other works, according to Raju, that can stand comparison with these works, are those of Raja Ravi Varma. He was one of the artists whom his father Yellappa held in great esteem.

It is again because Subba recognised similar artistic excellence in K.Venkatappa's style that he approached him to take him (Subba) as a student. But true to his now familiar character, this great artist did not agree to do so. The reason he assigned for this refusal is simple too. He said, "Look here! It is with considerable effort that I have reached a certain standard. If I have to teach you, I will have to come down all these rungs. I am sorry I am not prepared for it." Perhaps it is for the same reason he did not take any student. True, there are quite a few who have derived inspiration from him. But there are few students of Venkatappa as such.

However, there was no death of teaching prowess in the school for Raju. Under the supervision of Keshavaiah, he learnt the technique from Yelavatti a reputed landscape artist. The teachers were also happy at the remarkable progress made by Raju.

Dasara Procession

The background for Raju Joining the famed arts school also has an interesting sidelight. As Raju often accompanied his father or brother to the Palace, he had come to the notice of Sir Charles. The lcter with the intention of giving a surprise Christmas gift to His Highness asked Raju to prepare a design for a lampshade. Raju agreed and was determined to turn out a good job. The design was that of a sequence in the renowned Dasara procession. Sir Charles liked it very much. More than that when the gift was offered to His Highness, the lcter was not only pleased with the design, but also enquired who the artist was. That is how young Subba came to be presented to Krishnaraja Wadiyar.

The Maharaja who was aware of the finer points of art and who was interested as much in good art as in artists, complemented the budding talent and evinced interest in promoting it. It is according to his wish that Subba was admitted to the CTI. The Maharaja also granted him a scholarship of Rs. four a month. Later it was increased to Rs. six!

Under the able guidance of art masters like Keshavaiah and Venugopala Naidu. Subba learnt the aspects of line drawing, colouration, designing and geometrical drawing as prescribed in the syllabus. He passed in all these subjects with distinction and as was the custom at the time he also took a diploma from the Madras Government Examination. Here Raju obtained a first class in design. After all, is that not the foundation of the traditional style which was his family's heritage?

During those days Raju was attending the Fakirsab gymnasium in the premises of the Marimallappa High School, for physical culture. The headmaster of the school who had come to know of Raju's attainments in fine arts, offered him the job as a drawing teacher in the school. Somehow Raju did not take it. If he had done, the story of his life might have been different.

This happened in the year 1926. At about the same time Raju was asked by the Parakala Mutt to do a portrait of Vedanta Desikar. This assignment, Raju even now feels, was fortuitous in more than one way. For the letter of appointment as a teacher in the CTI followed soon after, Moreover, it was just when the commission was over that Raju was confirmed in the post. That portrait won the admiration of many. It is one of those works which has also satisfied him. Even now it is his belief that the portrait gave him confidence.

Raju's many friends like S.R. Iyengar, Basavaiah and several others were at the time students in the J.J. School of Art, Bombay, whenever they came on vacation, Raju would see their works and would be carried away by their aesthetic sense. He naturally expressed a desire to pursue his studies in that famed school to his mentor Sir Charles. The latter who was always well disposed to his needs and requirements used his good offices with the Maharaja and got him the necessary help to proceed to Bombay.

A New Life

That was the beginning of a new life for Raju. He soon went to Bombay and using the credentials from the Palace found no difficulty in getting admission to the famous school which has been the alma matter for ever so many Indian artists of repute. It was a thrilling experience for Raju. The atmosphere filled with creative activity, the reputed art teachers and the students who were bubbling with enthusiasm were as encouraging to the stranger as it confounded him. But his eagerness to achieve something worth-while as an artist helped him to overcome the initial trepidation and the started his lessons with all earnestness. The presence there of Kannadigas like H.S. Inamti, S.R. Iyengar, M.A. Chetti, Satyanarayana and a few others made him also feel at home.

Though Raju was a student in Bombay for just a little over there years, he still considers that period as very important from the point of view of his emerging as an artist. Without that training "I would have remained just a drawing teacher and never become an artist", he says even now, besides the different techniques, he practiced portraiture, composition, shading with chalk and such other essentials of fine arts. Landscape painting was treated as a separate entity, Saturdays and Sundays were invariably reserved for the purpose when as artists would be taken out of the city limits to capture the verdant natural surrounding in their canvases. All this helped Raju to widen his perspective in art.

This experience and this knowledge also made him realise the greatness of his own family inheritance as traditional artists. He was able to appreciate the real worth of his forefathers like a legendary Veeranna, Yellaiah, his grandfather Sundarayya, father Yellappa, uncle Shankar Raju down to his brother Nagaraju. The urge to achieve something of their attainments also grew in him. As one watches Raju's achievements as an artist of distinction and a life of dedication, it is easy to realise that he has reached that goal.

Even today when he is in his 80th year, this dedication, this steadfast love for work is evident in his way of life. Even now if he undertakes a work, he won't rest till it is fully and satisfactorily executed. His own student and almost a constant companion, Mr. M.S. Nanjunda

Rao, who was in a way responsible to revive his interest in the traditional Mysore technique says. "If Raju is entrusted with the work of a painting, till that work is complete, he would be engrossed in it. Till that work is over he won't rest. At such times one can find him engrossed in his task in his room in the Parishat campus till almost 9 p.m. every day."

This is true as much of the days when he was in his youth as it is today in his advanced aged. This author can bear witness to it as it happened as late as in November 1986 when Raju was painting a large mural for dressing up the city airport for the SAARC conference. At that time Raju was just short of 20 days for his 80th birthday!

Thereafter, one could see the same kind of enthusiasm in him at the art camp held in that connection in the same campus. It was a camp attended by over 50 artists. Raju was one of them and perhaps the seniormost among them. Here again, he took up the traditional style for his painting. As usual, it was a methodical approach. He prepared the surface and drew an outline for his subject, enriched it with the customary hues, encrusted the salient points with gesso and enhanced its ornamental relief by meticulously sticking gold leaf on it.

The work went on uninterrupted. Raju was not satisfied till he allowed it to dry, then take it to the frame works and get it framed with all care. It was a delight as much to him as to the small gathering in Mr. Rao's office when he unveiled the picture before them. He has also not forgotten to unpack a parcel of sweets to mark the occasion. The select few were treated with the expected piece of Cadbury chocolate too!

Raju passed his preliminary examination in drawing and painting in the J.J.School with distinction, to begin his lessons for his final examination in 1928. He completed his five year diploma in 1930 with flying colours. Soon after he was sent in the batch of J.J.School students of Baroda to prepare and execute the decoration for the ceiling of the Gaekwad's palace. Later these designs were exhibited in London under the title "A representative of Indian Art Treasures in London" and won the appreciation of many an art critic, some of whom described them as "Worthy of Study".

On return to his native land, he received the welcome news that wedding bells awaited him. The bride was Sharada, daughter of Serige C. Venkataramanaiya, a businessman. It can be seen from his successful Life that she has been ideal partner to him, sharing all his concerns and joys, pains and pleasures so as to render his life one of fulfillment.

Soon after his marriage, Raju was commissioned with the work of preparing a plan for Mysore City. The plan which was designed in stipulated time was greatly appreciated by His Highness. Mr. M.A. Srinivasan, the Commissioner of Mysore at the time, also spoke highly of it.

This commission was followed by an offer which was to win for Raju a permanent status as a "Palace Artist". That was to join a group of his contemporaries to paint wall panels for the Palace "Kalyana Mantap", Of the 28 panels in the renowned Panorama, six are executed by raju, Though the 13x7.5 panels may all appear alike in so far as their colour effects, treatment of the subject matter and realistic approach, the individuality of the artists like S.R. Iyengar, Keshavaiah, S. Nanjundaswamy, Y. Nagaraju, S. Shankara Raju and S. Narasimhaswamy are equally evident in them. The six panels Raju executed are:

1. No. 24 Nelpath Elepant.
2. No. 05 III Mysore Battalion.
3. No. 10 Coronation Elephant, Horse and Palanquin.
4. No. 18 Lord Rama worshipping arms in front of Goddess Chamundeswari.
5. No. 25 Rearguard Horse.
6. No. 28 Elephant-pulled carriage and the Ambulence.

Soon after the completion of these panels, there was another opportunity for Subramanya Raju to display his talent, an opportunity which not only established him as an artist of refinement, but also brought him into the presence of S.G. Sastry, the Director of Industries and Commerce at the time. As the technical Institute was under the Department, it also culminated in the appointment of Raju as a teacher there. So Raju was back in his alma mater in a role not as a student, but as a teacher.

That this profession of art teaching has given him a sense of fulfilment and given a definite direction to his life and work can be seen in Raju's life that has helped him to realise the many splendours of Indian art and culture, a life which has enriched the heritage of his family and seen the flowering of innumerable students. It is a profession as full of achievements as it is one of satisfaction. The only thing that has remained an enigma to many of his admires is that though Raju is steeped in the Indian tradition, both as an artist and as a man of the world, he has adhered to the Western attire, perhaps to remind us of his gratitude to his patron, Sir Charles Tod hunter!

In the technical Institute, Raju was teaching the technique of paper machie besides the different aspects of fine arts. Side by side, his own creative activity was going on uninterruptedly. In addition, he executed decorative designs for the centenary celebrations of cottage industries department and the golden jubilee celebrations of Gubbi Theatrical Company which also won him recognition as creative artist.

All this paved the way for him to be inducted as a member of the prestigious Dasara Exhibition Committee in its fine arts section. It was at about that time that Raju completed the beautiful composition "Rasakreeda" of which he is even today very proud. This colourful composition is with a collector in Mysore.

That was a time when Raju had hardly any respite. That was the time when he was busy painting one composition after another, each winning for him a prize in one exhibition or the other. In the institute, his status had improved and he was acting as the Assistant Superintendent. About the same time, i.e., around 1951 he was transferred to Bangalore as Manager Kaveri Emporium run by the State Handicrafts Development Corporation which was also under the supervision of the Department of Industries and Commere, Incidentally it was then that the renowned emporium came to be named as "Kaveri Emporium". The new responsibility and new surroundings brought Raju greater recognition. It was then that his reproductions of the famous Dasara procession received wider acclaim as also good demand.

After 28 years of government services, it is from this emporium that Raju retired. That was in 1963. But the Government instantly re-

employed him as a lecturer in the newly founded School of Arts and Crafts in Davanagere. The principal of the school was Mr. Mallegowda and artist M.V. Minajigi was given a red carpet welcome in the school as he was a renowed teacher as also an artist of repute. He served in that school for over three years and was greatly responsible in giving it a firm foundation.

On the termination of the contract with that school, he returned to Bangalore and had almost decided to enjoy his retirement by engaging himself in creative work. But that was not to be. His student M.S. Nanjunda Rao and old friend Arya Murthy, who had established the Mysore Chitrakala Parishat approached him with request to join them to work for the promotion of fine art and artists in the State. They were both well-known to Raju and he welcomed the opportunity to associate himself with the new movement.

This association gave Raju an opportunity to renew his abiding interest in the traditional style of Mysore painting, a style which had receeded to the background due to his commitment to the academic style. But Raju had never forgotten that he owed his status as an artist to the tried ornamental technique exclusively used to prepare pictures of gods and the images in flat colours in the tempera style, highlight its three dimensional effect with gesso and complete its decorative properties by sticking gold leaf. Raju was familiar with the technique, but had little time to develop it to its logical ends. Professional demands as a teacher had obliged him to promote the academic style to the utter neglect of his family heritage. His joining the Parishat revived his interest in the old technique and he got himself involved in it so inextricably that his name had now become synonymous with the style, throwing to limelight both the style and Raju who has literally given a new lease of life to it.

Raju joined the Chitrakala Parishath (now named) Karnataka Chitrakala Parishath in 1970. At the time it was functioning in a floor of Gandhi Sahitya Sangha in Malleswaram. Raju's entry to it gave an impetus to Nanjunda Rao who was the principal of the art school attached to it. Soon the Parishath undertook projects to conduct a survey of traditional paintings in the region and collection of leather puppets for preservation, Besides, Raju also started taking interest in

the activities of the art school. All this resulted in his being elected as a vice president of the Parishath, a position which he occupied almost to his last day.

With such an extraordinary teacher at his disposal, Nanjunda Rao was not the type who would rest till his expertise is exploited to the fullest. He soon used his good offices with the Central Handicrafts Development Board and got a scheme to train artists in the traditional technique sanctioned. Raju was to be in charge of it, the scheme also providing stipends to the trainees.

It clicked instantly and the students also started taking interest in the alternative technique. Artists like M.J. Kamalakshi, Sarasvati Basavaraju, B.Y. Vinoda, Appajappa, Neela Panch and Raju's two sons Visweswara and Krishnanda are some of the artists who have been trained by Raju. Each one of them has won recognition, Sarasvati among them spreading the name of Raju and glory of the tradition beyond the frontiers of our country, by repeatedly representing it in Indian festivals of art abroad. This is one of the achievements that has given a sense of fulfilments to Raju whose other students like M.H. Ramu and M.S. Chandrasekhar have brought him credit on the academic side.

In the process of his teaching and working on his own compositions, Raju has turned out countless works, one more appealing than the other. But the one work about which he is very proud of is "Girija Kalyana", the large canvas is in the collection of the Chitrakala Parishath. If the epic characters that figure in the composition inspire Raju's religious sentiments, its colour combination has its pleasing effect on him. And the relief's provided by its ornamental overtone have challenged him, he says. It is only when all these factors combine that a work can give satisfaction to its creator, he adds.

Such factors can be found in different perspectives in the panels he has painted for the Mysore Palace. As explained earlier, six of these 28 panels are by Subramanya Raju. The portrayal here is in the realistic style, the imagery, the people, as also the animals that figure in the depiction, reflecting the life and style of the times. Whether it is the apparel of the people or the way they take their position in the composition they speak for the dignity and discipline that marked the

life in the Palace. This is true as much of the people in general, as of the animals like the horses, the elephants and the camels that dot the composition. These animals are certainly not from the wilderness of the forest. They are tamed and trained and are as disciplined as the homo sapiens. The environment is also as serene, all of them cumulatively adding of the dignified elegance of royalty.

Of greater significance is the importance paid to human figures. The figures depicted are not imaginary; they are drawn from real life and each one of them can be identified as the son of the artist his uncle, his co-employees in the Palace and the like. As Raju recalls, he had asked them all to pose for him before he completed the composition. He has followed the same pattern while depicting personalities from the royal household. That is how as one examines these compositions one can in a way understand the status each enjoyed in these days of yore.

Is it fair to expect such an artist steeped in representational style and dedicating a whole life time to romanticise all facets of life on earth, to accept the many distortions that characterise contemporary art ? Yet, it must be said to his credit that Raju has displayed his resilience in this sphere also. Less than a decade ago, in a symposium on Pablo Picasso, Subramanya Raju had made some uncomplimentary remarks about that revolutionary artist Picasso. But one dare say his opinion on modern art has been modified since then.

Today he concedes that the contemporary artist had succeeded in creating a world of his own. He only wants that the form should be attractive and evoke the sensation of a viewer and not provoke his baser instincts. Rather, the form should not be repulsive, he says. It is here that "Indian art is a means to lead one on the road to Heaven".

Mysore surprisingly Raju has also tried a couple of experiments in a contemporary direction. They are portraiture and hence though the style in them may tend to represent a different approach, the facial features betray Raju's predilection for realism.

What is of significance is that though brought up in a traditional atmosphere and adopted the academic and romantic style due to professional demands, Raju was not indifferent to the changes that were taking place due to new waves of thinking and approaches in

art. On the other hand, he tried to strike a compromise between the two. At the same time it must be remembered that he had withstood the onslaught of such changes through three generations, without sacrificing his own individuality.

Such changes in a dynamic world are inevitable, especially so when technical advancements have brought their indelible impact on all walks of human life. Fine art is no exception. Still whether it was yesterday, today or tomorrow can the world ignore the contributions of such masters like a Michael Angelo, a Gainsborough, Constable, a Turner, a Gizanne? Likewise, it will be unfair to forget the innumerable artists, sculptors and emancipators who have nurtured and sustained our art and culture for centuries. To this line of savants belong a Venkatappa, a Dandavatimath and a Subramanya Raju and many more like them. They are venerable as much during their hey days as they are today and ever after.

As in composition, Raju has a sure hand in portraiture too. But he had not extended the medium beyond a certain stage. He has revelied in the decorative direction, his pet Mysore traditional technique also falling into the same pattern. His works in this technique can be seen all over the world, the demand for them increasing in recent times. The Indian and foreign dignitaries who frequently visit the Chitrakala Parishath evince greater interest in this ornate technique as it is a rarity. They marvel at their decorative intent, sense of beauty, deft craftsmanship and overall excellence. All these are novel to the modern people who have got accustomed to forms, distractions and colour fantasies. This has been proved by the fact that Saraswati, one of Raju's senior students who displayed her works in the India festivals abroad won an instant success.

Thus Raju's reputation has spread far and wide. The demand for the style propagated by him is steadily on the increase. Any number of the copies of his imagery of the Dasara procession have been sold, one of the few pieces that has caught the imagination of almost every viewer.

Though Raju like most of his contemporaries has not conducted one man shows, he has taken part in a number of State and national level exhibitions. It is rarely that he has not won prizes. The artist

camps in which Raju has taken part are also not few, major ones among them being the State Lalithakala Academy's camp in Srirangapatna in 1976, the regular camps organised by the Karnataka Chitrakala Parishath, the one sponsored by the Crafts Museum of Delhi in 1982, the one held in connection with the first World Kannada Conference in Mysore in 1985 as also the camp that formed part of the cultural festival to mark the SAARC meet in Bangalore in 1986. In all these he represented the Mysore traditional style and has won laurels from eminent personalities, including the late Prime Minister Indira Gandhi.

The honours and prizes that have come his way are also quite a few. Prominent among them is the Yuvaraja's medal for his portrait of his father Yellapppa. That was when he was in the early thirties. Just before that in 1931, Raju had made a beginning by winning a prize in the prestigious Dasara exhibition, to be followed almost at regular intervals thereafter. That same year he won a prize in the Tirunal Exhibition in Travancore. These were followed by prizes in exhibitions of Kalamandira, Bangalore and art organisations of Simla and Mysore.

The awards and titles that have come Raju's way are many. The most valued among them are: the honour of Karnataka Chitrakala Parishath in 1971, followed in 1972 by the State Award (Rajyostave). The Somavamsha Aryakshatriya Samaja conferred on him the title "Chitrakala Praveena" in 1973 and in 1977 the State Lalithakala Academy gave him its annual award. The same year the State Youth Writers and Artists Guild honoued him. He was also one of the galaxy of artists above sixty who were honoured by the AIFACS, New Delhi in 1985.

Subranamya Raju is fond of traveling, He has visited almost all the important places in the State and the country at large. There are few pilgrim centres from Kanyakumari to Badari he has not visited. This includes all locations which have some bearing on art and architecture. In most of these place he has made sketches of some significant features, for his collection.

Collecting is something Raju has inherited. It is a family trait. There are interesting objects in his collection that includes a rare, delicate series of 32 Ganapathis painted with a brush specially prepared with the bristles of a squirrel's tail. The series of 27 works of Shivaleela also belong to the same category. Besides a number of portraits painted

by his grand-father Sundarayya and his own invaluable series on Dasara that runs of 44 feet can be found in that collection. Raju is hoping that this unique series on Dasara especially would be taken up for publication by either the Government, the Academy or the Parishath of which he is a prominent member. That is a worthly proposition, one which is bound to be received very well by the people too!

One such work has already been executed by the Parishat. That has also proved an instant success. That is a book on the traditional art style of Mysore. Though the profusely illustrated book is co-authored by Dr.S.R.Rao, a well-known archaeological researcher and senior art critic B.V.K.Sastry, the material and especially the explanation of the illustrations were supplied by Raju who is equally responsible for its success.

To crown it all, the Central Cultural Department has granted Raju a two-year fellowship from March 1, 1986. The Rs.2,000 a month fellowship looks to some significant contribution by this elder artist during that period. That is the ardent desire of his many admires too. It is worth waiting for to see what form that contribution takes.

Another award which deserves mention is the given by the Central Handicraft Development Corporation. With all this it is surprising that the Central Lalithakala Akademi has not noticed this eminent Karantaka artist for its award.

In all these achievements, as an artist and as a successful careerist, there is no doubt that his wife Sharadamma has played a silent but significant role. Raju owes his happy home life with seven sons and four daughters to her. It is a rare privilege of the aged couple to see them all well settled in life. It is a happy household which is the ultimate aim of a Hindu ‘Grihastha’.

All one can wish is that he may spread this happiness, this sense of fulfilment to his surroundings-through his art and genial deposition.

****

The major tragedy Raju suffered came in the passing away of his beloved wife, Sharadamma in September 1989. It was a hard blow to the progenitor of the Mysore tradition of painting, to be separated from one who had been his companion for over 50 years. But he took

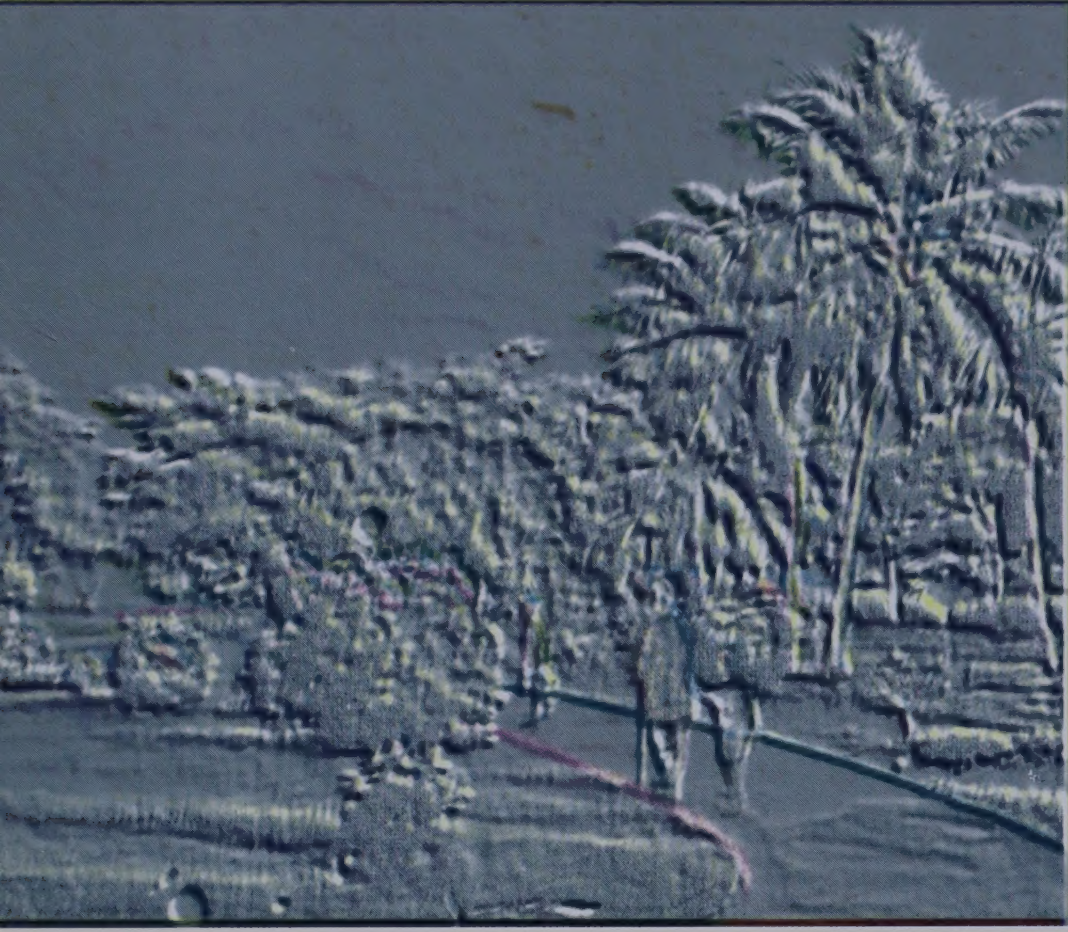
it stoically and in the right spirit. Here again, it was Raju's involvement in his creative work that gave him strength to bear the loss.

Equally severe was the blow when in 1991 his second son, Nagendra Raju breathed his last. It was a rude shock for Raju in the evening of his life. But he had no time for self pity as he had to console his daughter-in-law and young grand children. He stood the ordeal well, thanks to the diversion his artistic endeavour has provided him. And his work at the Karnataka Chitrakala Parishath goes on!

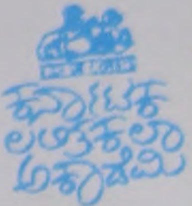
What an excellent healing touch fine arts can provide one who is in grief can be seen in the lives of such dedicated artists, indeed.

-* -* -* -* -* -

ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ
KARNATAKA LALITHAKALA ACADEMY